

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

*Історико-бібліографічна серія «Постаті
аграрної та біологічної науки Полтавщини:
факти, документи, бібліографія»
Книга 15*

В. М. САМОРОДОВ, С. В. ПОСПЄЛОВ

А. Є. ЗАЙКЕВИЧ
І ПОЛТАВЩИНА:
ФАКТИ, ДОКУМЕНТИ, БІБЛІОГРАФІЯ

*На посвяту
180-річчя від дня народження
професора А. Є. Зайкевича*

Науковий редактор В. М. Самородов

Полтава
«Дивосвіт»
2022

УДК 631. 5/9 : 63. 001. 5 "18/19" Зайкевич
С 17

Історико-бібліографічна серія
**«Постаті аграрної та біологічної науки Полтавщини:
факти, документи, бібліографія»**
заснована доцентом Полтавського державного
аграрного університету В. М. Самородовим у 2005 р.

Р е ц е н з е н т и :

В. В. Гангур, доктор сільськогосподарських наук, завідувач кафедри
рослинництва Полтавського державного аграрного університету;

Л. А. Глущенко, кандидат біологічних наук, заступник директора з
наукової роботи Дослідної станції лікарських рослин ІАП НААН.

Самородов В. М., Поспелов С. В.

С 17 А. Є. Зайкевич і Полтавщина: факти, документи, бібліографія / за
наук. ред. В. М. Самородова. – Полтава : Дивосвіт, 2022. – 76 с.

ISBN 978-617-633-313-5.

Викладено найбільш повне систематизоване авторське бачення творчої долі класика української аграрної науки А. Є. Зайкевича на прикладі його зв'язків із своєю малою батьківщиною – Полтавщиною. Констатовано синергізм цих стосунків, їх різнопланову складову, творчий зміст якої залишається актуальним.

На посвяту 180-річчя від дня народження професора А. Є. Зайкевича

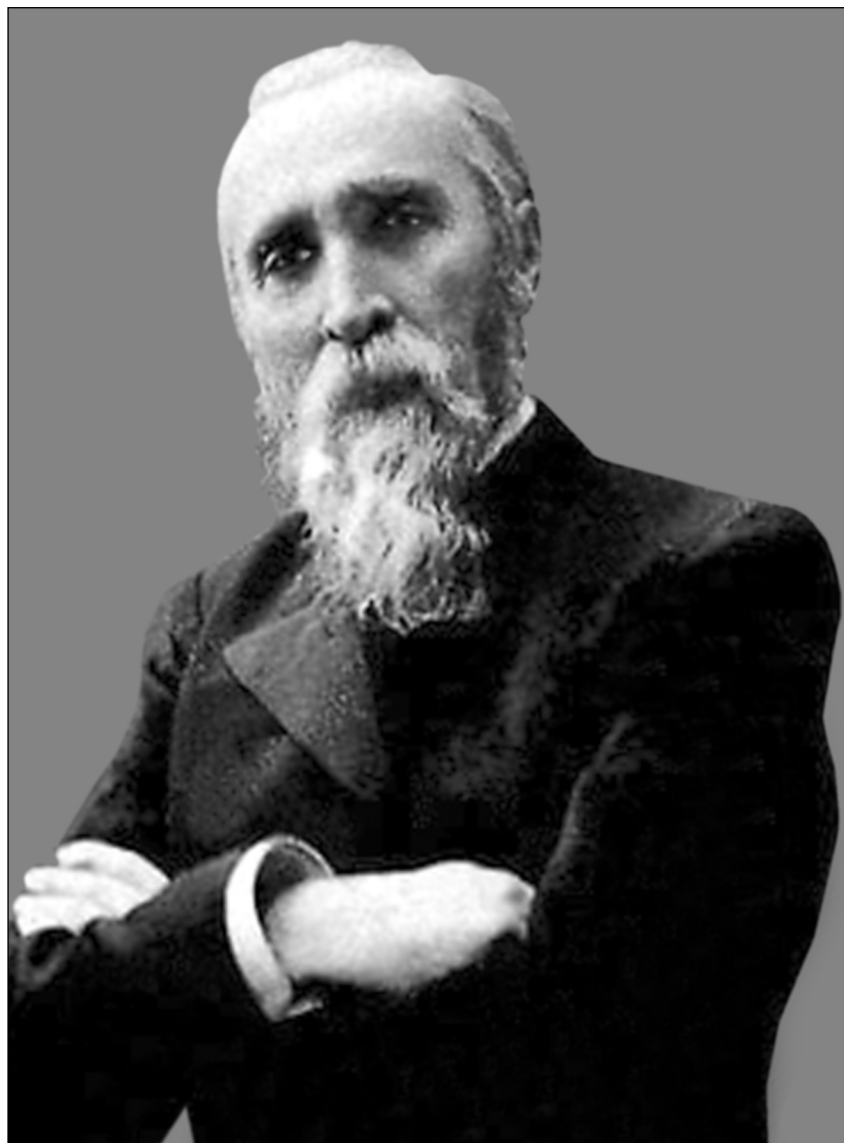
УДК 631. 5/9 : 63. 001. 5 "18/19" Зайкевич

© Самородов В. М., 2022.

© Поспелов С. В., 2022.

ISBN 978-617-633-313-5.

© Дивосвіт, оригінал-макет, 2022.

**Анастасій Єгорович Зайкевич
(1842 – 1931)**

А. Є. ЗАЙКЕВИЧ – ПОЛТАВЩИНИ ПРЕСЛАВНИЙ СИН ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ВИМІРУ

Полтавщина...

*Тут стоголосом уперше задзвеніли глибинні
джерела нашої мови, літератури, культури.*

Маргарита Малиновська

Упродовж віків на Полтавщині сформувалися традиції хліборобської культури. Вони стали вагомою складовою іміджу України як потужної аграрної держави. У багатьох випадках полтавські напрацювання мали піонерський поступ.

Саме за це ми значною мірою повинні бути вдячними унікальному поєднанню двох історичних обставин. Першою слід вважати народження на нашій землі провісника національної академічної аграрної науки Анастасія Єгоровича Зайкевича (1842–1931). Друга складова – відкриття за участю вченого в 1884 році знаменитого Полтавського дослідного поля. Згодом, не без допомоги Анастасія Єгоровича, воно було перетворене в Полтавську дослідну станцію, яка стала першою постійно діючою сільськогосподарською науковою установою на українських землях.

Цей та інші інноваційні організаторські пріоритети діяльності А. Є. Зайкевича сформували мережу дослідно-польських установ – надійне підґрунтя сучасної Національної академії аграрних наук.

Безумовно, це найголовніше з усіх відомих напрацювань вченого. Хоч є й інші дотичні до цього в освітянській, народознавчій та культурологічній сферах. Сюди ж слід додати і його персональні інтелектуально-дослідницькі студії з таких малознаних на час його життя галузей, як агрохімія, селекція, насінництво.

Тож на всеукраїнському рівні маємо, безперечно, особистість знакову. Але чи добре ми знаємо її на регіональному полтавському рівні? Чи стали віхи життя А. Є. Зайкевича, пов'язані з нашим краєм, предметом гордоців і захоплення? На жаль, ствердної відповіді до недавнього часу ми не могли дати. Лише п'ять років тому цим питанням приділена гідна увага.

Не менш важливим став 2022 рік. Стараннями давнього шанувальника і знавця аграрної історії України, надто Полтавщини, академіка В. А. Вергунова Верховна Рада України ухвалила 17 грудня 2021 року постанову № 1982-IX «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2022–2023 роках», якою передбачено святкування у 2022 році в межах Дня науки 180-ліття від дня народження А. Є. Зайкевича. У травні цього року всеукраїнські конференції з цього приводу відбулися в Києві (Національна сільськогосподарська бібліотека НААН) та Полтаві (Полтавський державний аграрний університет). Ці інтелектуальні зібрання довели, що як на всеукраїнському, так і регіональному рівнях постать «батька сільськогосподарської дослідної справи» цікавить науковців. Вдячні нащадки шанують його, примножують та розвивають напрацювання вченого.

Мета нашої праці – бути суголосними з вище згаданими колегами. Для цього ми взяли за систематизацію всієї відомої нам інформації про зв'язки А. Є. Зайкевича зі своєю малою батьківщиною – Полтавщиною. Нам вдалося констатувати синергізм цих стосунків, їх різнопланову складову, творчий зміст якої і по сьогодні не втратив свого значення. При цьому конкретизовано внесок дослідника в розвиток вівчарства, бджолярства, селекції та насінництва. Нами вперше подається родовід великого вченого. Крім того, з'ясовано просвітницько-консультативну діяльність А. Є. Зайкевича у складі фахових та спеціальних нарад, з'їздів та виставок Полтавського губернського земства, надто Полтавського товариства сільського господарства та його філій. Аргументовано зна-

чення творчого доробку вченого для розбудови соціально-економічної кон'юнктури Полтавщини та її вплив на сучасний поступ регіону.

Будемо дуже раді, якщо земляки А. Є. Зайкевича сприймуть книгу як дороговказну пошукову мапу «цеглинок» його полтавського життя. Сподіваємось і на те, що все зібране нами прислужиться тим, хто візьметься за узагальнення повної біографії А. Є. Зайкевича. Потреба в цьому є на державному рівні.

Передмову до книги завершуємо словами щирої вдячності тим особам, які допомогли в нашій роботі. Це знані краєзнавці та музейники: Володимир Тарасов, Олег Скирда, Галя Гальян, Світлана Кигим і Тамара Дяченко.

Автори

ПОЛТАВСЬКИМИ СЛІДАМИ ПРОФЕСОРА А. Є. ЗАЙКЕВИЧА (1842–1931)

*Його сліди
В житті не притоптались.
Не стерлися,
Не вивітрились – ні!*

Олесь Трусан

Видатна постать одного з фундаторів вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи, науковця широкого діапазону, освітянина та народознавця А. Є. Зайкевича була пов'язана з різними регіонами України [1, 3, 9]. Але, як справедливо вказує знавець аграрної історії академік В. А. Вергунов, «вивчення і примноження природних можливостей, насамперед сільського господарства рідної Полтавщини, стало лейтмотивом творчого життя дослідника» [3, с. 230]. Та, на жаль, досі ми не маємо цілісного та бодай найбільш повного викладення його стосунків зі своєю малою батьківщиною – Полтавщиною. Тож представляємо першу спробу подібного узагальнення.

ЛУБЕНЩИНА

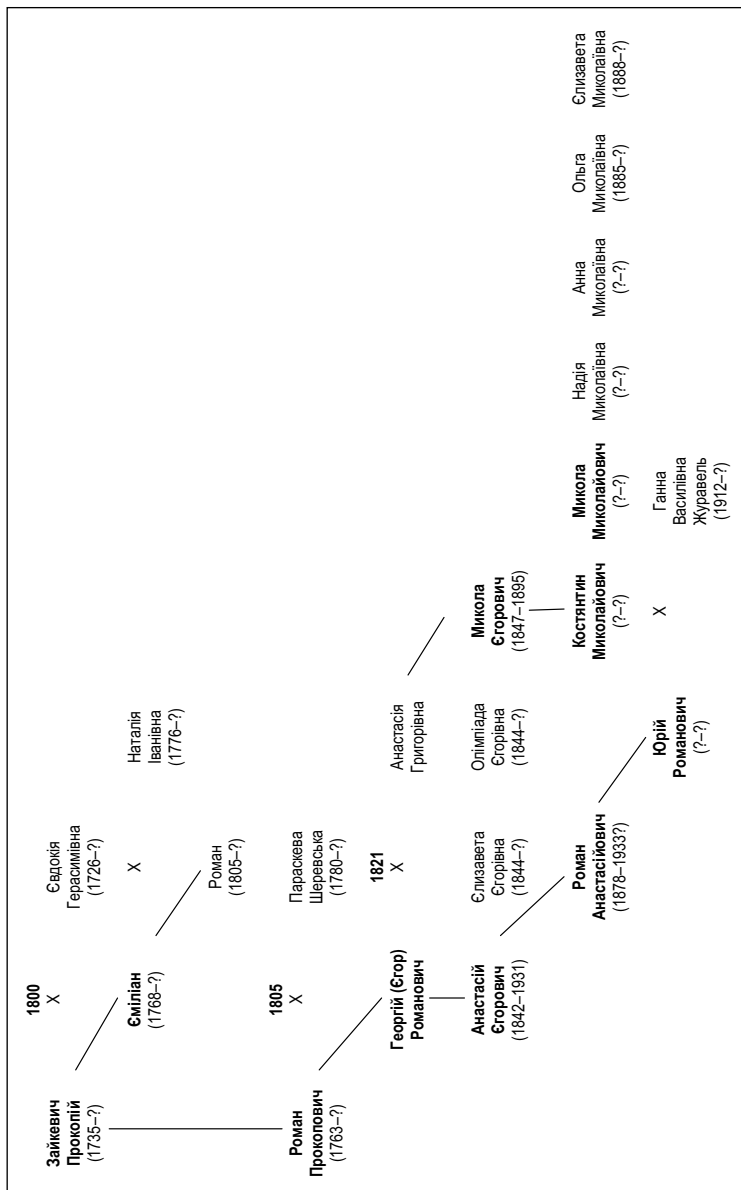
А. Є. Зайкевич народився 1842 р. на хуторі Матяшівський Лубенського повіту Полтавської губернії [22]. Тож недарма його колишній студент, а згодом видатний громадський діяч і меценат Євген Чикаленко завжди називав А. Є. Зайкевича лубенським українцем [32, с. 97]. Адже для Анастасія Єгоровича змалечку Лубенщина стала справжнім осереддям української духовності, яку він проніс через усе життя, завжди пишаючись тим, що походив із старовинного лубенського роду військової старшини (*див.*

родовід Зайкевичів). На підтвердження цього наведемо красномовний приклад: 1914 р. А. Є. Зайкевич перевіз до свого помешкання сволок із хати, зведеної в 1759 р. на місці народження майбутнього вченого. Вона могла належати його прадіду – Прокопу Зайкевичу. Його ж син, дід майбутнього вченого Роман Прокопович був відставним гусарського полку поручиком [2]. Він мав одного сина – Георгія (Єгора, а в деяких джерелах навіть Ігоря) Романовича Зайкевича. Від його шлюбу з Анастасією Григорівною народилися четверо дітей (*див. родовід*). Старшим із них був Анастасій, 1844 р. світ побачила його сестра Єлизавета, 1845 р. – Олімпіада, а 1847 р. – брат Микола.

*Церква Святого Миколая в Лубнах, у якій вінчався
прадід А. Є. Зайкевича – Прокіп Зайкевич*

У Лубнах, у знаному Вищому начальному училищі А. Є. Зайкевич, як колись і його батько Єгор Романович, здобував спеціальну освіту [1]. Саме тут навчався і брат Анастасія – Микола Зайкевич [1]. Згодом він проявив себе як ушавлений освітянин, адже від 24 березня 1893 р. став директором Мелітопольського реального училища [4]. Ці-

Родовід Зайкевичів (подається вперше)

каво, що від 29.12.1875 по 25.05.1876 р. викладачем природознавства і хімії тут працював А. Є. Зайкевич [4, с. 33].

Чоловіча гімназія в Лубнах, де викладачем математики працював Микола Зайкевич

На жаль, Микола Єгорович, людина рідкісних математичних здібностей, прославлений педагог, рано, у віці 48-ми років, пішов із життя. У нього було шестеро дітей. Сини – Костянтин та Микола. І доньки – Надія, Анна, Ольга та Єлизавета. Усіх їх затверджено у дворянстві. Знаємо лише про двох із них – Ольгу та Єлизавету. Вони вчилися у Полтавському інституті шляхетних панянок. Причому були зараховані на казенну вакансію. Може, цьому посприяв їх дядько Анастасій Єгорович. Він міг опікуватись ними, адже під час навчання племінниць досить часто відвідував Полтаву. Але, хай там що, обидві панночки Зайкевич були першими у навчанні. Про це свідчить те, що вони із шифром та видачею підйомних закінчили інститут. Ольга – у

1903 р., а Єлизавета – у 1905 р. Після цього поїхали вчитись на Курсах із французької мови до Санкт-Петербурзького сирітського інституту.

Що ж до сестер Анастасія Єгоровича, то відомо, що одна з них – Олімпіада Єгорівна 1845 р. н. мала вищу освіту та займалася землеробством [14, 17]. Вона, як і її старший брат Анастасій, мала маєтності на Лубенщині [10]. Проживала в селі Солонича, де довго зберігався її будинок із парком та облаштованим у ньому «літнім театром» [10]. Крім цього, вона була поціновувачкою місцевого фольклору, багато років записувала казки та пісні Лубенщини, які згодом передала знаному досліднику побуту Полтавщини В. П. Милорадовичу. Олімпіада Єгорівна тривалий час була єдиною жінкою-членкинею Засульського сільськогосподарського товариства [14, 15].

Саме на Лубенщині формувалися уподобання вченого, головним серед яких стала постать Тараса Шевченка та його твори. Великого Кобзаря А. Є. Зайкевич обожнював, збирав народні місцеві перекази про нього. Під впливом його постаті почав цікавитися історією та етнографією і згодом став відомим народознавцем [22]. У цій царині Анастасій Єгорович тісно контактував з іншим полтавцем – основоположником української класичної музики Миколою Лисенком. Для нього записував народні пісні Лубенщини. Цим самим він прислужився й знамому вітчизняному музикознавцю, фольклористу Клименту Квітці. А. Є. Зайкевич записував казки та пісні, які увійшли до збірки краєзнавця Василя Милорадовича з 246 казок та оповідань, зібраних у Лубенському повіті. Прикметно, що 1899 р. укладач цієї праці був відзначений Срібною медаллю Російського географічного товариства. Слід згадати й те, що тісна дружба єднала А. Є. Зайкевича із знаменитим лубенським краєзнавцем Гнатом Стелецьким, який залучав його до формування колекцій місцевого краєзнавчого музею [26].

У селі Солониця А. Є. Зайкевич володів 104 десятинами ріллі, 12 десятинами сіножатей та 4 десятинами лісу [12]. З огляду на це, починаючи від 1855-го й аж до 1904 р. він приїздив сюди кожного літа. Місцеві селяни поважали його, згадували, що «робочим платили добре, не обіжали». При цьому відмічали, що «він всегда помирився з людьми» [10, 18].

Від 1905 р., після виходу на пенсію, Анастасій Єгорович назавжди оселився на Лубенщині. З 1914 р. проживав у селі Солониця [21], а з 1929 р. – у Лубнах [2]. У Солониці його садиба розміщувалася на кутку, який селяни називали «за перевозом», тобто за річкою Войниха. Будинок був П-подібним у плані [10]. А. Є. Зайкевич значився опікуном Солоницького початкового двокомплектного училища [15]. Не уникав і потреб місцевої громади. І коли вона вирішила розбудувати в селі церкву, то, за спогадами місцевих краєзнавців, Анастасій Єгорович вкладав у цю святу справу свої кошти. У його будинку містилася солоницька «Просвіта». Її членам він дозволяв користуватися власною бібліотекою [10]. Підтримував розвиток хорової та театральної самодіяльності в селі [18]. Близьким сусідом та послідовником А. Є. Зайкевича у цій роботі був М. К. Ляшенко – очільник церковного хору, а згодом і Солоницьких самодіяльних хору та драмгуртка. В останньому виділявся інший сподвижник А. Є. Зайкевича – М. Г. Сахно, якого порівнювали за гру з А. М. Бучмою. До «самодіяльників» приїздили такі відомі діячі, як Любов Яновська, Пилип Капельгородський, Мусій Кононенко, Володимир Шемет. З усіма ними А. Є. Зайкевич зустрічався в Солониці, про що писав у своїх публіцистичних розвідках [18].

Постійно живучи на Посульщині, Зайкевич разом із сином Романом та сестрою Олімпіадою Єгорівною брав участь у роботі Лубенського, Засульського та Снітинського сільськогосподарських товариств [14, 15, 17]. Головна ж складова тогочасного життя знаного аграрія зосереджувалась

*Солоницький драмгурток (керівники – Моренець та Ляшенко)
перед виставою «Наталка Полтавка»*

на дослідницькій діяльності. Її всіляко підтримувала рада Харківського товариства сільського господарства. Адже від 20 червня 1914 р. А. Є. Зайкевич і його син Р. А. Зайкевич за їх власним бажанням були обрані пайщиками Центрального відділення Харківського товариства сільського господарства. Саме воно рекомендувало А. Є. Зайкевичу розширити роботу і підшукати для цього необхідний земельний масив. Учений вирішив обрати рідну Лубенщину. Слід зазначити, що спочатку вся дослідна справа велась у селі Снітин [3, 7, 9]. Тут, у долині річки Сула біля хуторів Слобода і Чернечий, Анастасій Єгорович мав 20 десятин землі. Тут він проявив себе як селекціонер, працюючи з цілою низкою культур [3, 9]. З деякими з них, такими як англійська м'ята, інтродукційно-селекційну роботу він почав раніше, ще 1886 р. Згодом вона була розширена, і за її результатами виведено перший український сорт м'яти Мітчам [7, 33]. Крім того, тут були виведені високоментольна м'ята № 541 та м'ята Полтавська.

На Дослідному полі у Снітині А. Є. Зайкевич разом із сином Романом розпочав роботу з поліпшення кормових буряків сортів Мамут та Ідеал Кірше, цикорію кореневого сорту Магдебурзький та люцерни посівної В. Грімма [9].

Кормовая свекла „Мамут“, улучшенная в сменном хозяйстве А. Е. и Р. А. Зайкевич *).

Какъ-бы ни были хороши по природѣ сорта избранныхъ растений, а корнеплодовъ моркови и свеклы въ особенности, все же они раздѣляютъ общую участь культурныхъ растений и вырождаются, теряя правильность и типичность своихъ формъ, а вмѣстѣ съ тѣмъ и полезныя качества. Чтобы задержать такое вырожденіе необходимо примѣнять подборъ или селекцію въ тѣсномъ смыслѣ слова. Вотъ вкратцѣ тѣ техническіе этапы, которые проходятъ селекціонируемый матеріалъ въ сменномъ хозяйствѣ г.г. Зайкевичей. Избранный сортъ и испытанныя сѣмена высѣваются на нормальныхъ по качеству почвахъ. Особое значеніе придается при весеннихъ работахъ прорывкѣ, а при осеннихъ, при уборкѣ, выбору нормальныхъ и типичныхъ корней. Выбранный матеріалъ подвергается раздѣленію на фракціи въ соевыхъ растворахъ различныхъ плотностей и затѣмъ сохраняется въ особаго устройства буртахъ, при постоянномъ наблюденіи за ходомъ температуры. Весной производится снова браковка и раздѣленіе на группы, которыя и поступаютъ въ лабораторію для анализа. Здѣсь изъ каждаго въ отдѣльности экземпляра сверломъ Варендорфа вынимается проба для опредѣленія сухихъ веществъ, посредствомъ рефрактометра и опредѣленія сахара поляриметромъ. Послѣ новой группировки получаютъ три группы корней.

1) Элиты—корни съ наивысшимъ содержаніемъ сахара и наименьшей разностью между сахаромъ и общимъ содержаніемъ сухихъ веществъ. 2) Корни съ высокимъ содержаніемъ сахара и также съ наименьшей разностью и наконецъ 3) бракъ.

При высадкѣ въ полѣ полученныхъ сѣменишковъ, каждая группа ихъ раздѣляется пространственно и внутри каждой изъ нихъ посадка производится попарно, имѣя въвиду обезпечить перекрестное опыленіе между одинаковыми по вѣсу и качеству экземплярами. Элиты свеклы сгруппированные попарно, размѣщаются среди высадковъ моркови, а элиты моркови среди высадковъ свеклы или другого индифферентнаго растения. Наряду съ этимъ нами ведутся работы и въ направленіи подбора высадковъ по урожайности сѣмянъ и на осыпку, т. е. подбираются тѣ изъ нихъ, которые даютъ наибольшій урожай сѣмянъ при наименьшей осыпкѣ ихъ при созрѣваніи.

Изъ сорговъ кормовой свеклы хозяйство избрало „Мамутъ“ и „Идеалъ“ Кірше. Мамутъ культивируется уже тринадцать лѣтъ и можетъ быть рекомендованъ, какъ вполне акклиматизованный, сладкій и урожайный сортъ, заслуживающій полнаго вниманія.

*Стаття у журналі «Хуторянин» (1916. №7. С. 128)
про селекційну роботу з кормовими буряками*

Земельна ділянка А. Є. Зайкевича в Снітині, яку місцеві жителі ще й досі називають Дослідним полем, не випадково отримала таку назву. Справа в тому, що Лохвицьке товариство сільських господарів шукало місце для організації власного Дослідного поля і вже у 1887 р. залагодило це питання з Анастасієм Єгоровичем згідно з його власним бажанням. Уже навесні 1889 р. «имелось в виду приступити к организации опытного поля в имении профессора А. Е. Зайкевича, находящемся в м. Снетине Лубенского уезда, где было заарендовано Обществом на 3 года 10 десятин земли. Но в силу каких-то обстоятельств профессор А. Е. Зайкевич отказался от первоначального соглашения» [11, с. 4].

Вірогідно, це було пов'язане з більш вигідною пропозицією. Матеріали про це зібрав знаний лубенський краєзнавець Л. Рябченко. Про них авторів повідомив полтавський музейник О. А. Скирда. За даними пана Леоніда, землі А. Є. Зайкевича в Снітині придбала на початку XX ст. рідна сестра княгині О. М. Щербатової – Софія Михайлівна Петрово-Соловово. Від 1909 р. вона почала будувати тут палац із чудовим парком, закладеним за найкращими зразками тогочасної моди. Цей вишуканий куточок вона назвала «Красна Лохвиця». Що ж до А. Є. Зайкевича, то отримані від продажу гроші він зміг використати для облаштування свого господарства в Солониці.

Навесні 1910 р. всі селекційно-дослідницькі напрацювання із зазначеними культурами почали проводитися в господарстві Анастасія Єгоровича в Солониці. Тоді воно стало філією Харківської селекційної станції (ХСС) і називалось «Селекційна станція з виведення бурякового насіння». Керівництво ХСС за клопотанням А. Є. Зайкевича виділило на поточні витрати 1500 руб., а на обладнання установи – 250 руб. Уже в 1912 р. до субсидіювання нової установи долучився Департамент землеробства, перевівши на операційні витрати 500 руб. Таку ж суму він асигнував на облаштування лабораторії. Наукове керівництво над про-

веденням дослідів здійснював А. Є. Зайкевич, у їх виконанні йому допомагали п'ять осіб – його колишні учні, а потім співробітники Харківського університету. Вони проводили необхідні обліки та хімічні аналізи [30].

У 1913 р. рада Харківського сільськогосподарського товариства заслухала доповідь професора А. Є. Зайкевича про проведені філією роботи із селекції кормових рослин (буряки і морква). Було констатовано, що на новому місці, тобто в Солониці, немає необхідного приміщення для належного ведення досліджень. З огляду на це А. Є. Зайкевич був згодний витратити на його будівництво власні кошти. На перший рік – 2000 руб., а на другий – 1000. За кошторисом на це передбачалось 6000 руб. Решту коштів професор запросив у Департаменту землеробства. Харківське сільськогосподарське товариство підтримало цю ідею, постановивши виділити на потреби лабораторії при філії, а також на видання її праць 250 руб. Найімовірніше, мова йшла про «Отчет о работах Филиального отделения Харьковской селекционной станции за 1910–1911 гг.», що побачив світ у 1912 р. в Харкові [30].

Вважається, що будівля, про яку йшла мова вище, була зведена у 1914 р. Ось як про неї згадував житель села Солониця М. М. Сивиртока: «...більшу частину займала лабораторія, де працювали він [Зайкевич] та його учні. А жив [Зайкевич] у невеликій кімнаті, заставленій в основному книгами» [21]. Ця філія від 1920 по 1922 р. була перетворена на Солоницьку дослідну станцію, а від 1922 по 1930 р. вона діяла як Солоницька селекційна дослідна станція [29]. Установа мала 68 га ріллі, у ній працювали 13 службовців та 15 робітників, посаду директора займав А. Є. Зайкевич [29]. На станції велася селекція кормових коренеплодів (буряки та морква), картоплі, тютюну [3], розроблялись технології вирощування конюшини та буркуну [9]. Серед найбільших досягнень станції і головно її очільника було виведення ново-

го сорту люцерни посівної Грімм – Зайкевич [19]. Саме під такою назвою він зареєстрований у 1926 р. Наркомземом УСРР [9, 19].

Що ж було потім із станцією та самим А. Є. Зайкевичем, повною мірою не відомо. За спогадами М. М. Сивиртоки, Анастасій Єгорович до 1929 р. жив у Солониці. Ось як Микола Мусійович розповів про це у 1960 р. відомому письменнику та краєзнавцю П. П. Ротачу: «Коли тут [у Солониці] почались створюватись колгоспи, селяни пішли до Анастасія Ігоровича. “Хороша річ – колгоспи, – сказав він. – Обов’язково

А. Є. Зайкевич на Солоницькому дослідному полі, де посіяний буркун. 1926 р.

об’єднуйтесь. Для колгоспу я віддаю усе своє господарство. Особливо бережіть люцерну”» [21]. При цьому М. М. Сивиртока вказує, що із згаданого раніше дому новостворений колгосп переселив А. Є. Зайкевича у центр села. На момент інтерв’ю у першій будівлі розміщувалася сільська амбулаторія, а у другій – дитячі ясла [21].

А от як про той час пишуть лубенські краєзнавці Б. С. Ванцак і В. М. Козюра: «Під час розкуркулення було ліквідовано в с. Солониці й дослідне господарство професора А. Є. Зайкевича, в злиднях опинився і він, і семеро його онуків. Він теж звернувся до О. Г. Шліхтера в тодішню столицю Харків, підключилась наукова громадськість, і хоч маєтність професоро-

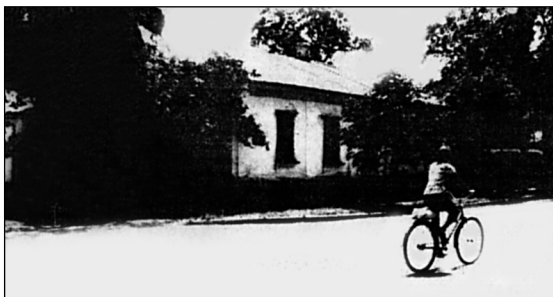
*Онука А. Є. Зайкевича
Г. В. Журавель. 1992 р.*

ві не повернули, але дали квартиру в Лубнах і 1930 р. присвоїли звання Героя Праці» [20].

А от які спогади у 1992 р. залишила онука А. Є. Зайкевича – Г. В. Журавель: «Як почалось розкуркулення, розтягли все на Замостищі, ніби й дідуся намітили на Соловки одправить. Він написав у 1929 році лист і послав мене з ним до Харкова, ...до наркома землеробства Шліхтера. ...в Інституті прикладної ботаніки зібралось багато агрономів, юристів, почали обговорювати і хвалити дідусеві труди. Мені після Солониці як у раю показалося! Купили квиток на поїзд. Я

тільки в хату – вже сюди телеграма, секретареві райпарткому Чарому. Привозять і хліб, і вугілля, і керосин...» [2].

Крім цього, Ганна Василівна повідомляла, що на той час А. Є. Зайкевич був уже хворий, йому йшов 87 рік. «Лубенські лікарі, які його лікували, – Тимофєєв, Олійник та Ільмінський – поклопоталися, щоб вченому виділили квартиру у Лубнах». Він оселився в будинку на колишній вулиці

*Будинок у Лубнах, де доживав віку
А. Є. Зайкевич. 1992 р.*

Карла Маркса (нині Монастирська), він не зберігся, після 2000 р. був знесений [2].

Саме тут Анастасія Єгоровича відвідав селекціонер В. М. Рабінович. Ось як Віталій Мойсейович писав про цю доленосну зустріч у 1930 р.: «Глибокий, майже 90-річний старий, прикутий хворобою до ліжка, він усе ж зберіг ясність і жвавість розуму. Він усе мріяв про нові дослідження і стверджував, що на півдні УСРР можлива культура казанликської рози...» [19, с. 12].

Через рік після цієї зустрічі А. Є. Зайкевич пішов із життя. Місцем його спочинку став старий міський цвинтар у Лубнах, що діяв до 1933 р. Цей зловісний для України рік став не менш страшним і для родини Зайкевичів. Імовірно, саме тоді загинув син і єдиний помічник Анастасія Єгоровича – Роман.

У лубенський період життя А. Є. Зайкевич прислужився Україні не лише напрацюваннями науково-організаторського характеру. Також не слід забувати і про його роль у створенні освітніх та наукових установ, які улавили Лубенщину.

Коли 1885 р. Лубенське земство спромоглося на відкриття місцевої сільськогосподарської школи, то до цієї справи

*Місце в Лубнах, де розпочинала свою історію
Дослідна станція лікарських рослин ІАІП НААН*

П. І. Гавсевич

залучили і Зайкевича [3]. Заклад почав працювати 1891 р., нині це Лубенський лісовий коледж НУБіП. Ще однією самобутньою науковою аграрною установою, до «народження» якої причетний А. Є. Зайкевич, була Дослідна станція з культури лікарських рослин у Лубнах [10]. У 1925 р. її перевели в село Березоточа Лубенського району. Від 1916 р. і до сьогодні станція береже вікові традиції краю в царині лікарського рослинництва [10, 32]. Її діяльність підтверджує далекоглядність А. Є. Зайкевича.

ЛОХВИЧЧИНА

Ще 1880 р., знайомлячись із гончарним виробництвом, А. Є. Зайкевич побував у Лохвицькому повіті. Крім його адміністративного центру – Лохвиці, він тоді відвідав Сенчу, Городище та Постав-Муку. Коли в 1887 р. постало питання про складення проекту Дослідного поля Лохвицького сільськогосподарського товариства, першим, до кого звернулися його організатори, був А. Є. Зайкевич. Цю установу хотіли відкрити на його земельній ділянці, найімовірніше, біля Снітина. Згодом від цієї ідеї відмовилися, та все одно ідейним натхненником справи лохвиччани вважали саме Анастасія Єгоровича. Він не раз бував у Лохвиці, а у вересні 1911 р. брав активну участь у роботі Лохвицького районного з'їзду зі скотарства. У 1913 р. його було обрано почесним членом Лохвицького сільськогосподарського товариства [16].

МИРГОРОДЩИНА

Як керівник експедиції з вивчення гончарних промислів Полтавщини та розробник програм досліджень керамічних виробництв краю, А. Є. Зайкевич у 1879 р. побував у селах Хомуць, Попівка, Велика Грем'яча та Комишня. Він був причетний до організації та відкриття у 1896 р. у Миргороді художньо-промислової школи імені Миколи Гоголя – ушавленого Миргородського фахового коледжу імені М. В. Гоголя Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» [3, 9]. Уже 125 років поспіль цей заклад освіти готує кадри для всієї України.

ЗІНЬКІВЩИНА

У 1880 р. А. Є. Зайкевич детально ознайомився із життям та роботою гончарів у селах Опішня, Міські Млини, Куземин, Шилівка та Більськ. Побував і в містечку Зінківці. З його ініціативи в селі

Объ изслѣдованіи кустарной промышленности.

Постановленієм XIV очереднаго губернскаго земскаго собранія, 4-го септѣбря 1878 года, призвано полезнымъ, чтобы существованіи въ Полтавской губерніи кустарные промыслы были подвергнуты обстоятельному изслѣдованію, при посредствѣ учрежденной при министерствѣ финансовъ комисіи для изслѣдованія кустарной промышленности въ Россіи; на расходы же по этому предмету браше ассигновано въ распоряженіе губернской управы по 1,500 руб. въ годъ въ теченіи трехъ лѣтъ, поручивъ ей войти въ соглашеніе съ комисіей относительно времени и способа изслѣдованія.

По соглашенію съ комисіей изслѣдованіе кустарныхъ промысловъ въ нашей губерніи поручено съ доверіемъ Императорскаго Харьковского университета Анастасію Евровану Зайкевичу.

Въ отчетѣ губернской управы за 1879 годъ изложено, составленный г. Зайкевичемъ и одобренный управой, планъ изслѣдованія кустарной промышленности. По сказанному плану въ отчетномъ году предполагалось произвесе изслѣдованіе гончарнаго производства.

Изъ сообщенія г. Зайкевича, полученнаго въ 1881 году, видно, что изслѣдованіе этого промысла уже закончено. Производилось оно лично г. Зайкевичемъ съ двумя помощниками А. Л. Жибовымъ и А. К. Тетердохиннымъ. Лицами этими обследованы слѣдующіе гончарные пункты: Диканька и Болынія-Булица Полтавскаго уѣзда; г. Зайковъ, Опішня, Мисскіе-Млины, Поповка, Будинское, Бѣльскъ, Глинскъ, Куземинъ, Шилівка Зиньковскаго уѣзда; Сорочинци, Хомуць, Поповка, Болынія-Грем'яча и Комишня Миргородскаго уѣзда; г. Лохвица, Сечи, Городище и Нестанинъ Лохвицкаго уѣзда; г. Ромни, г. Глинскъ, Ромненскаго уѣзда и г. Лубны. Кромѣ того, въ интересахъ изслѣдованія, для вышенія нѣкоторыхъ вопросовъ, связанныхъ съ изученіемъ техники гончарныхъ издѣлій въ Полтавской губерніи, г. Зайкевичемъ осматрены гончарные заводы въ Ревовѣ и Скубіевѣ Александрійскаго уѣзда, Херсонской губерніи, заводъ опельскихъ престяжныхъ фарфоровыхъ издѣлій Кузнецова въ Валковскомъ уѣздѣ Харьковской губерніи. Кромѣ изслѣдованія, г. Зайкевичемъ собраны коллекціи: гончарныхъ глинъ, встречающихся въ Полтавской губерніи, съ тѣми минеральными породами, которыя необходимы для опредѣленія ихъ геологическаго характера около 200 образцовъ, и коллекціи гончарныхъ издѣлій около 300 образцовъ. Тѣ и другія, классифицированы и приведены въ порядокъ, г. Зайкевичъ обѣщавъ сдать въ распоряженіе губернской управы.

Подробный отчетъ объ этомъ изслѣдованіи, составленный г. Зайкевичемъ, по изданіи такого бюджета совершенно представленъ губернской управѣ.

Изслѣдованіе гончарнаго производства обошлось, согласно представленному г. Зайкевичемъ счету, въ 1000 руб., изъ которыхъ: 500 р. употреблено на путевые расходы и покупку издѣлій для коллекцій, 200 р. уплачено въ счетъ вознагражденія изслѣдователей, а остальные 300 руб. составляютъ гонораръ г. Зайкевича. Въ счетъ означенныхъ 1000 руб. въ отчетномъ году опущено въ распоряженіе г. Зайкевича 500 руб., а остальные 300 р. потребованы въ 1881 году. Кромѣ того въ отчетномъ году израсходовано 13 р. 75 к. на устройство каменецъ для гончарной посуды. Расходы эти отнесены на счетъ 1500 руб., внесенныхъ на этотъ предметъ въ сѣту губернской потребностей 1879 года.

Звідомлення про керамологічну експедицію А. Є. Зайкевича із «Отчета Полтавского губернского земского управления за 1880 г.» (с. 70–71)

Міські Млини 1890 р. було відкрите Дослідне поле з вивчення впливу мінеральних добрив (селітра) на урожайність та якість турецького тютюну. І хоч воно проіснувало недовго, професор майстерно використав його наробок, як і напрацювання всієї галузі тютюнництва повіту, та узагальнив їх у спеціально присвяченій цьому брошурі, де, зокрема, виклав власне бачення поліпшення місцевого тютюну [6].

ПОЛТАВСЬКИЙ ПОВІТ

У 1880 р. А. Є. Зайкевич зі своєю керамологічною експедицією відвідав Диканьку та Великі Будища.

ПОЛТАВСЬКЕ ГУБЕРНСЬКЕ ЗЕМСТВО

На його прохання А. Є. Зайкевич склав програму для збору попередніх відомостей «Про кустарну промисловість у Полтавській губернії». Від 1877 по 1880 р. Анастасій Єгорович проводив експедиційні дослідження. Починаючи з літа 1879 р., вони проходили в Миргородському повіті. Згодом продовжились у Лохвицькому, Зіньківському та Полтавському повітах [9, 26]. За цей час разом зі своїми помічниками – Леонідом Жебуньовим та Олександром Твердохлібом – учений побував у 20 гончарних осередках, ретельно вивчаючи промисел. Він описав його економічний стан, технологію та звичаї майстрів. Анастасій Єгорович одним із перших на українських землях запропонував зазначати прізвища авторів керамічних робіт.

Підсумком праці А. Є. Зайкевича стала публічна лекція «О гончарном производстве в Полтавской губернии». Її він читав у залі Дворянського зібрання в Полтаві наприкінці липня 1881 р. При цьому професор організував виставку зібраного посуду, що дуже зацікавила усіх присутніх на лекції. Віцепрезидент Полтавського товариства сільського госпо-

дарства П. А. Устимович у своєму заключному слові відмітив, що «серед поважних чеснот людини слід вважати її вченість», тому він задоволений, що саме за його пропозицією А. Є. Зайкевича обрано почесним членом Полтавського товариства сільського господарства. На це Анастасій Єгорович відповів словом подяки, запевнив присутніх, що й у подальшому буде наполегливо працювати.

Слід зазначити, що А. Є. Зайкевичем написана ще одна праця – «О гончарном производстве».

На жаль, вона не була віддрукована. Її доля й до сьогодні залишається нез'ясованою. Можливо, її рукопис утрачено назавжди. Що ж до іншої праці з питань керамології – альбому «Мотивы Малороссійскаго Орнамента Гончарнаго Производства», то вона спершу побачила світ у Полтаві 1882 р., а в 1883 р. її перевидано в Санкт-Петербурзі.

Відтоді цей наробок ученого увійшов до золотого фонду українського народного мистецтва [8]. Згадане видання стало першою в українській керамології працею з проблематики традиційного гончарства, подібного якому до того часу не було видано в жодній країні світу. В альбомі подано 21 кольорову таблицю, де представлено основні мотиви декору глиняного посуду й кахлів. Цей альбом Полтавське губернське земство експонувало на численних кустарно-промислових виставках, а також на Всесвітній виставці в Парижі 1900 р. Найімовірніше, його представляв Ф. К. Вовк. Він доклав багато зусиль для створення етнографічного відділу і його популяризації, надто гончарних

П. А. Устимович

Обкладинка полтавського видання альбому А. Є. Зайкевича «Мотивы Малороссійскаго Орнамента Гончарнаго Производства». 1882 р.

Обкладинка альбому з гончарного виробництва, у якому представлені напрацювання експедиції А. Є. Зайкевича. 1913 р.

виробів Опішні, які здобули всесвітню славу [31].

За період досліджень А. Є. Зайкевич зібрав унікальну колекцію гончарних глин Полтавщини, майже 200 зразків, а також колекцію череп'яного і полив'яного посуду гончарів губернії – близько 300 зразків. Переважно це були мальовані опішнянські миски [26]. На превеликий жаль, колекція А. Є. Зайкевича не збереглася. У будь-якому разі немає жодних відомостей про те, куди вона поділася. Ось чому виданий на її основі альбом залишається головним джерелом інформації про мискову орнаментику гончарів Опішні третьої чверті XIX ст. Він уславив Опішню, розкрив її роль як провідного гончарного осередку України. Цікаво, що цей напрям діяльності А. Є. Зайкевича не був забутий. Із січня 1883 р. його продовжив відомий етнограф і статистик Віктор Іванович Василенко –

багаторічний колега Анастасія Єгоровича по Полтавському товариству сільського господарства [24].

У 1881 р. за дорученням земства вчений був залучений до складення плану організації статистичних досліджень та опрацювання їх програм. За цю бездоганно і ретельно виконану роботу Полтавське губернське земство 10 жовтня 1881 р. оголосило йому подяку [27, с. 1643].

ПОЛТАВСЬКЕ ТОВАРИСТВО СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Із перших років створення цього одного з найстаріших та найавторитетніших вітчизняних галузевих об'єднань А. Є. Зайкевич брав активну участь у його роботі [23]. Спершу на рівні члена-кореспондента, а згодом – дійсного члена. Від 5 листопада 1879 р. його обрано почесним членом товариства [3, 24]. Цим самим він був пошанований «За полезную деятельность и помощь Обществу» [24]. Крім

*Сучасний вигляд будинку колишнього Полтавського
сільськогосподарського товариства (вул. Пушкіна, 53)*

того, його обирали своїм почесним членом філіяльні відділення товариства – Кобеляцьке [13], Лохвицьке [16] та Лубенське [15]. І це не випадково, адже зв'язки А. Є. Зайкевича із згаданими об'єднаннями зачіпали багато нагальних для того часу питань, що стосувалися модернізації аграрного виробництва, покращення його провідних галузей – рослинництва та тваринництва [2, 5, 9, 23].

Саме для підняття останнього, надто рівня ведення вівчарства, А. Є. Зайкевич на засіданні товариства у 1865 р. запропонував організувати експедиції до Бухари з метою завезення звідти на Полтавщину племінних каракулевих овець для покращення ними місцевих грубововняних порід. Протягом 25 років, починаючи від 1888 р., товариство спорядило до Середньої Азії вісім експедицій та завезло майже 2500 чистокровних каракулів на суму близько 100 тисяч руб. [24]. Це була грандіозна робота, за якою слідкували не лише сільські господарі, а й вітчизняні та закордонні вчені. Вона прислужилась не лише вівчарству Полтавщини, а й багатьох губерній півдня й південного сходу тогочасної України [9, 24].

Крім того, вагомим був внесок А. Є. Зайкевича як члена товариства у складання програми з розвитку бджільництва краю [9]. Багато він зробив для пропаганди сортів та технологій вирощування кукурудзи, яку називав «скарб господарства», і це нині підтвердилось на ланах України. Не менш активно вчений пропагував тоді майже нову олійну культуру соняшника [9, 24].

Змістовними та далекоглядними були виступи Анастасія Єгоровича на засіданнях товариства з питань аграрної освіти при університетах [3]. При цьому слід відзначити деякі важливі деталі. Саме на засіданні Полтавського товариства сільського господарства у 1890 р. А. Є. Зайкевич виступив проти закриття кафедри агрономії Харківського університету. Спочатку 11 квітня 1890 р. президент товариства Д. К. Квітка ознайомив усіх членів, які зібралися на за-

1902, 1905, 1908, 1909, 1910, 1911, 1916). Саме А. Є. Зайкевич рекомендував на посаду секретаря товариства К. А. Вернера.

Тісна творча співпраця багато років єднала Анастасія Єгоровича з іншим секретарем товариства – О. О. Іллічевським. Цінували та виділяли А. Є. Зайкевича з усього загалу членів товариства його президенти, надто А. І. Забаринський, П. П. Ганько і особливо Д. К. Квітка [24].

До речі, Д. К. Квітка й А. Є. Зайкевич були земляками. Їх пов'язували багаторічні відносини, витоки яким дали їхні батьки – сусіди по землеволодіннях на Лубенщині.

Д. К. Квітка

Анастасій Єгорович вважав Дмитра Костянтиновича видатним громадським діячем Полтавщини. З огляду на це, після смерті Д. К. Квітки в 1909 р. висловився за те, щоб його портрети були встановлені в приміщеннях Полтавського сільськогосподарського товариства та губернського земства. Про це видатний учений писав у статті-некролозі пам'яті Д. К. Квітки в журналі «Хуторянин» (1909. № 6. С. 196–197).

Але все ж таки найбільш уславила А. Є. Зайкевича співпраця з унікальним підрозділом товариства – його Дослідним полем. Воно було створене 1884 р., а в 1909 р. перетворене на Полтавську дослідну станцію – сучасний символ національної аграрної науки [3, 23, 24, 28].

ПОЛТАВСЬКЕ ДОСЛІДНЕ ПОЛЕ – ПОЛТАВСЬКА ДОСЛІДНА СТАНЦІЯ

Характеризуючи стосунки А. Є. Зайкевича з цими найавторитетнішими аграрними установами країни, слід згадати вислів другого директора Дослідного поля В. М. Дьякова, який у 1909 р. зазначив: «Проф. А. Гр. Зайкевич был одним из первых у нас убежденных распространителей самой идеи организации опытных полей и неизменным другом Полтавского опытного поля... глубоко верившего в успехи опытного поля» [5, с. 79]. Не забув відмітити це і президент товариства П. П. Ганько. У промові 28 жовтня 1909 р. на урочистостях із нагоди 25-річчя Дослідного поля він згадав А. Є. Зайкевича, «положившего не мало труда на развитие Полтавского опытного поля». Усе це об'єктивна данина внеску вченого в розбудову першої постійно діючої галузевої дослідної інституції країни [23, 28].

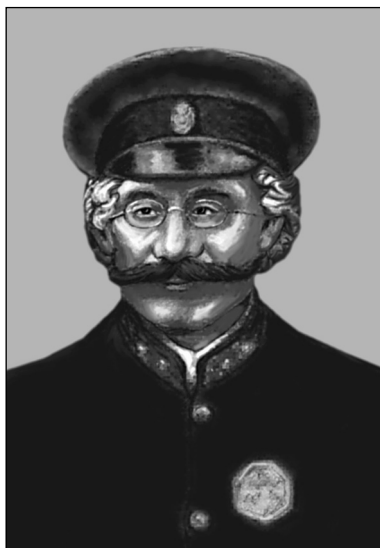

Будинок Полтавського дослідного поля

А. Є. Зайкевич першим у 1875 р. на Другому з'їзді господарів Полтавської губернії нагадав зібранню заповітну мрію першого президента Полтавського товариства сільського господарства Л. В. Кочубея про необхідність органі-

В. М. Дьяков

П. П. Ганько

зації Дослідної станції в Полтаві. Згодом, майже кожний рік поспіль, виступаючи на засіданнях товариства, учений згадував цю пропозицію. Так було аж до 1881 р. Відтоді товариство доручило йому опрацювання згаданого питання. Тоді ж Анастасій Єгорович виклав проект заходів зі створення Дослідного поля та Програму його діяльності [23, 24]. Разом із цим слід наголосити на тому, що А. Є. Зайкевичу належать головні зусилля стосовно остаточного місця розміщення нової інституції та розробки її «плодозміну», який на багато років був основою її землекористування. Крім цього, він увійшов до комісії Полтавського товариства сільського господарства із закупівлі земельного наділу під облаштування поля [23]. Не менш значущі заслуги А. Є. Зайкевича в підборі й рекомендації 31 березня 1885 р. кандидатури першого директора Дослідного поля. Адже в особі колишнього вихованця А. Є. Зайкевича Б. П. Черепакіна установа отри-

мала чесного, принципового та прискіпливого дослідно-польця [27]. Для його професійного зростання Анастасій Єгорович чітко сформулював умови роботи, а також запропонував вести для нього заняття у себе на кафедрі в Харківському університеті, надто проводячи перші аналізи ґрунтів новоствореного поля. У подальшому на згаданій кафедрі були проведені аналізи коренеплодів цукрових та кормових буряків, вирощених на Дослідному полі [5].

Б. П. Черепанін

Б. М. Рождественський

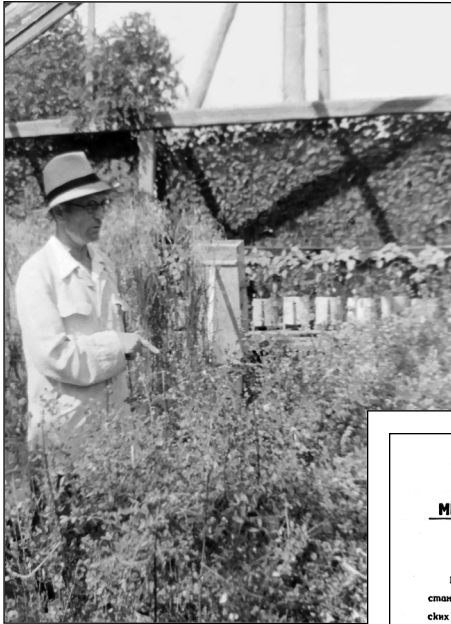
Досить важливо й те, що А. Є. Зайкевич три рази обирався до ради Дослідного поля (1884–1887; 1905–1908; 1909–1911). Цей факт переконливо підтверджує об'єктивність слів професора Б. М. Рождественського про те, що хоч А. Є. Зайкевич «...не был непосредственно в рядах работников станции, но его влияние и участие сыграло огромную роль в ее становлении и развитии» [28, с. 75]. У зв'язку з цим відмітимо, що в матеріалах, присвячених урочистостям із

нагоди 40-річчя Дослідної станції (29–31 травня 1925 р.), багато разів висловлювалась думка про внесок Анастасія Єгоровича у справу розвитку установи [28]. Сам же А. Є. Зайкевич у своєму вітанні назвав цю вікопомну річницю «щасливим празником», побажавши станції «...діждати її тисячолітнього ювілею на щастя українському народові» [28, с. 96–97]. І хоч Анастасія Єгоровича не було на зібранні, громом овацій усі присутні вітали слова очільника президії урочистостей про те, що А. Є. Зайкевич, як «основний ініціатор дослідної справи на Полтавщині і в усій Україні», удостоєний високого звання «Герой Праці» [28]. У кінці 20-х рр. XX ст. це була найвища відзнака за трудову звитягу в Україні.

Президія урочистостей із нагоди 40-річчя Полтавської сільськогосподарської дослідної станції. 1925 р.

Вищим проявом творчої співпраці А. Є. Зайкевича із станцією, його довіри науковому рівню ведення досліджень, була передача її науковцям насіння виведеного ним нового сорту люцерни. У подальшому доопрацьований співробітниками станції під керівництвом знавця цієї

В. М. Рабінович
вивчає перспективні
зразки люцерни посівної

Москві [9]. Цим демонструвалось значення наукової спадщини А. Є. Зайкевича. З тих пір цей культивар не виходить із використання, демонструючи високу екологічну пластичність. Як генетичний матеріал, він увійшов до селекційних програм виведення нових сортів люцерни не лише в Украї-

культури В. М. Рабіновича новий сорт отримав назву Грімм – Зайкевича полтавський і в 1931 р. був районований (хоч у свідоцтві поліпшення сорту значиться 1933 р.) [19]. Від 1955 р. сніп цього сорту кожного року виставлявся в павільйоні УРСР на Всесоюзній сільськогосподарській виставці в

МИНИСТЕРСТВО СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА СОЮЗА ССР

**СВИДЕТЕЛЬСТВО
ОБ УЛУЧШЕНИИ СОРТА**

Настоящее свидетельство об улучшении сорта выдано на основании Постановлений Совета Народных Комиссаров Союза Советских Социалистических Республик от 29 июня 1937 года № 1018 и 14 декабря 1945 года № 3091

селекционеры Рабиновичу Виталию Моисеевичу

в том, что им - Рабиновичем В.М.

улучшен сорт люцерны

"Грімм зайкевича Полтавський"

им. в Украинском филиале Всесоюзного ЦИ института кормов

Сорт улучшен из исход. сорт. естественного отбора и гибриды

хороших семян на высоком агрофоне

Улучшенный сорт "Грімм Зайкевича Полтавський" принадлежит к ботанической разновидности сине-вибридной группы

Улучшение началось в 1922 году.

В государственное сортоиспытание сорт включен в 1925 году.

Районирован сорт в 1933 году.

В производство сорт передан в 19— году.

Доля участия Рабиновича В.М. в улучшении сорта Грімм Зайкевича Полтавський установлена в размере сто процентов

 Министр Сельского Хозяйства Союза ССР Савин

г. Москва

Авторське свідоцтво
на сорт люцерни
Грімм – Зайкевича полтавський

ні, а й у багатьох країнах близького та далекого зарубіжжя. Це, без перебільшення, найкращий пам'ятник А. Є. Зайкевичу та Дослідній станції, яка безперервно, вже майже 140 років поспіль, несе глибину думок видатного полтавця, яким по праву пишається вітчизняна аграрна академічна наука [3, 24].

Але не лише так наш край укарбовує в повсякденне життя славне ім'я свого земляка. Є й інші прояви цього [26].

ВШАНУВАННЯ А. Є. ЗАЙКЕВИЧА НА ПОЛТАВЩИНІ

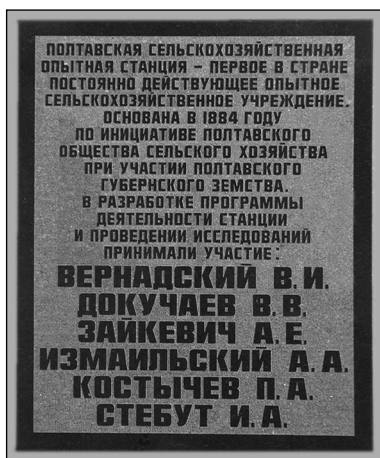
Топоніми

Зайкевича провулок у Полтаві (Київський район – Червоний шлях).

Зайкевича провулок у Лубнах (житловий масив «Південний»).

Зайкевича провулок у с. Солониця Лубенського району.

Зайкевича вулиця у с. Снітин Лубенського району.

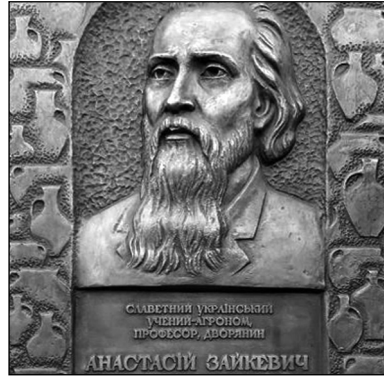

*Меморіальна дошка на фасаді
головного корпусу Полтавської
сільськогосподарської дослідної
станції імені М. І. Вавилова.
1989 р.*

Меморіальні дошки

У Полтаві. Встановлена на фасаді головного корпусу Полтавської сільськогосподарської дослідної станції імені М. І. Вавилова до 105-ї річниці від дня її заснування (1884) на честь учених, які брали активну участь у складанні програми установи і проведенні її досліджень. Виготовлена з граніту, відкрита у грудні 1989 р.

У селищі Опішня Полтавського району. Встановлена на Стіні гончарної слави України на честь внеску вченого в розвиток національної керамології. Виготовлена з бронзи, автор – народний художник України, професор Володимир Одрехівський. Відкрита 26 вересня 2018 р. [26]

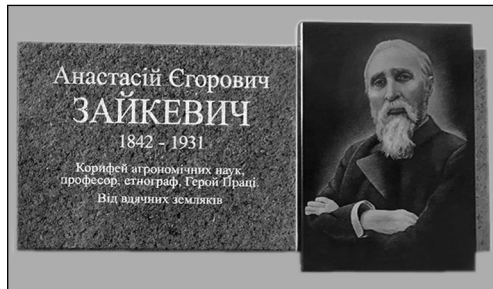

Меморіальна дошка на Стіні гончарної слави в Опішні. 2018 р.

У селі Солониця Лубенського району. Встановлена на стіні місцевого клубу на знак пошани видатного односельця та науковця.

Виготовлена з граніту, автор – лубенський художник Володимир Мірошніченко. Відкрита 14 жовтня 2019 р.

Тож бачимо, громадські дії з ушанування пам'яті А. Є. Зайкевича на Полтавщині відповідають рівню вченого, його науковій спадщині. Але ця постать настільки знакова для нашої країни, що слід зробити більше: запровадити в області Всеукраїнські наукові читання, присвячені напрацюванням ученого; настав час відновити премію імені А. Є. Зайкевича, яку раніше присуджували на Лубенщині «за досягнення в культурі землеробства»; відкрити пам'ятний знак на місці його поховання в Лубнах.

Меморіальна дошка в Солониці. 2019 р.

ПІСЛЯМОВА

*Все прах земний, тільки діло і слово
наше праведне останеться навіки.*

Пантелеймон Куліш

Усе викладене вперше найбільш повно та аргументовано відтворює життєві та творчі зв'язки Анастасія Єгоровича Зайкевича із своєю батьківщиною – Полтавщиною. Констатовано синергізм цих стосунків, їх різнопланову складову, творчий зміст якої залишається актуальним. Установлено, що:

- Полтавщина стала головним осереддям формування громадянського та національного світогляду вченого. На це значною мірою вплинула сімейна атмосфера, де панували високі морально-духовні цінності, творче середовище Лубенського вищого начального училища, а також постать Тараса Шевченка, яка була провідною у формуванні духовних чеснот А. Є. Зайкевича. Все це сприяло тому, що Анастасій Єгорович став одним із видатних народознавців свого часу, надто в царині керамології. Друковані праці науковця в цій галузі увійшли до золотого фонду національного народного мистецтва.

- Виділено та проаналізовано невідомі раніше періоди життєвого і творчого шляху А. Є. Зайкевича в розрізі окремих регіонів Полтавщини (Лубенщина, Лохвиччина, Миргородщина, Зіньківщина) та її провідних тогочасних установ (Полтавське губернське земство, Полтавське товариство сільського господарства).

- Висвітлена плідна організаційна діяльність А. Є. Зайкевича, що сприяла створенню на Полтавщині знакових освітніх закладів (сучасні Лубенський лісовий коледж НУБіП та Мирго-

родський фаховий коледж імені М. В. Гоголя Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»), а також галузевих наукових установ НААН (Дослідна станція лікарських рослин, Полтавська сільськогосподарська дослідна станція імені М. І. Вавилова).

- З'ясовано, що саме на Полтавщині А. Є. Зайкевич розробив різнопланові інтелектуальні програми, провів низку досліджень із нагальних питань інтродукції, рослинництва, селекції та насінництва. Пріоритетними в його роботі вважаються перші вітчизняні сорти люцерни (Грімм – Зайкевича полтавський) та м'яти (Мітчам). Учений проявив себе як наполегливий шукач істини, незважаючи на вік та політичну обстановку. Його феноменальна цілеспрямованість та працьовитість сприяли подальшій селекційній роботі з низкою важливих культур. Вона й досі ведеться в Полтавській області.

ЛІТЕРАТУРА

1. Астряб М. Г. Столетие Лубенского Высшего Начального Училища [1814–1914]. Оттиск из 11 вып. Трудов Полтавской Ученой Архивной Комиссии. Полтава : Электрич. тип. Г. И. Маркевича, 1914. 134 с.

2. Ванцак Б. Дихання коренів. Лубенщина. 1992. 29 грудня. С. 3.

3. Вергунов В. А. Історія сільськогосподарської дослідної справи в Україні. У 3 частинах. Частина 1 : Творці та розбудовники (біографічні нариси). Київ : Аграрна наука, 2018. 604 с.

4. Двадцатипятилетие Мелитопольского реального училища (1874–1899 гг.) Историческая записка / сост. П. Л. Иванов. Мелитополь, 1899. 60 с.

5. Дьяков В. Н. Из воспоминаний о Полтавском опытном поле. Двадцатипятилетие Полтавской опытной станции (1884–1909 г.). Вып. 2-й. Исторические обзоры. Полтава: Электрич. Тип. И. Л. Фришберга, 1916. С. 77–87.

6. Зайкевич А. Е. К вопросу о культуре турецкого табака высших сортов в Полтавской губ. Харьков, 1890. 12 с.

7. Зайкевич А. Е. Культура белой английской мяты. Хуторянин. 1901. № 2. С. 19–20.

8. [Зайкевич А. Е.] Мотивы Малороссийского Орнамента Гончарных Изделий. Полтава : Электрич. Типо.-Литограф. торг. Дома «Л. Фришберг», 1882. 2 с. + XXI табл.

9. Иванов С. З. Анастасий Егорович Зайкевич: историко-биографический очерк / под редакцией академика АН УССР В. В. Данилевского. Харьков : Харьк. книжн. изд-во, 1959. 150 с.

10. Карпенко О. Корифей агрономічної науки. Лубенщина. 2019. 12 квітня [закінч.]. С. 9.

11. Лохвицкое Опытное Поле. Культура табака-махорки и масличных / составил Г. И. Жуков. Лохвица : Тип. Н. Б. Дельберг, 1913. 85 с.

12. [Олеховский М. А.] Очерк помещичьего хозяйства в Лубенском уезде. Очерки помещичьего хозяйства в уездах Гадячском и Лубенском. Приложение к V и VI тому Сборника по с.-х. статистике Полтавской губернии. Полтава : Типо-литограф. И. А. Дохмана, 1886. 85 с.

13. Отчет о действиях Кобелякского Сельско-Хозяйственного Общества за 1881 год. Кременчуг : Тип. М. Розенталя, 1882. 17 с.

14. Отчет о деятельности Засульского Сельско-Хозяйственного Общества за 1913 год. Лубны : Тип. Т-ва «И. Золотницкий Б. Левитанский», 1914. 19 с.

15. Отчет Лубенской Уездной Земской Управы за 1914-й год. Часть первая: Отчет описательный. Лубны : Тип. Б. З. Дубинского, 1915. 329 с.

16. Отчет о деятельности Лохвицкого Общества Сельских Хозяев за 1912 год. (год 26-й). Лохвица : Тип. Н. Б. Дельберга, 1915. 79 с.

17. Отчет о деятельности Снетинского Сельско-Хозяйственного Общества за 1912 год. Лубны : Тип. т-ва «И. Золотницкий Б. Левитанский», 1913. 32 с.

18. Охріменко П. Зайкевич у спогадах земляків. Зоря Полтавщини. 1993. 5 серпня. С. 3.

19. Рабинович В. Проф. А. Е. Зайкевич (к 95-летию со дня рождения). Селекция и семеноводство. 1938. № 1. С. 11–12.

20. Рідний край : навчальний посібник з історії Лубенщини / Б. С. Ванцак, В. М. Козюра. Лубни, 1993. 104 с.

21. Ротач П. Пам'ять про Зайкевича. Комсомолец Полтавщини. 1960. 23 жовтня. С. 4.

22. Самородов В. М. Зайкевич Анастасій Єгорович. Енциклопедія Сучасної України. Т. 10. Київ, 2010. С. 116.

23. Самородов В. У истоков аграрной мысли Украины : классики аграрной науки и Полтавская опытная станция. Зерно. 2014. № 12. С. 104–106.

24. Самородов В. М., Кигим С. Л. Полтавське сільськогосподарське товариство (1865–1920): історія, звичаї, першопостаті / наук. ред. В. М. Самородов. Полтава : Дивосвіт, 2015. 160 с.

25. Самородов В. М., Поспелов С. В. У славі давній і сучасній: до 100-річчя Дослідної станції лікарських рослин. Край. № 147. С. 10–11.

26. Самородов В., Супруненко О. Універсальний талант Анастасія Зайкевича і його достойне увічнення. Полтавський краєзнавчий музей. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток. Зб. наук. статей. Вип. XIV. Полтава, 2019. С. 560–563.

27. Систематический свод постановлений и распоряжений Полтавского губернского земства за первые шесть трехлеть (с 1865 по 1882 г. вкл.). Вып. II. Полтава : Типограф. наслед. Пигуренко, 1886. 1686 с.

28. 40-летний юбилей Полтавской С.-Х. Опытной станции 1884–1924 г. Полтава : 1-я Совтипограф. «Більшовик Полтавщини», 1925. 110 с.

29. Справочный листок по с.-х. опытным учреждениям Украины. Сельскохозяйственное опытное дело. 1922. № 1. С. 104.

30. Труды Харьковской областной сельскохозяйственной селекционной станции. Вып. 1. Харьков : Тип. и литогр. Сергеева и К. Гальченко, 1912. 199 с.

31. Франко О. О. Федір Вовк – вчений і громадський діяч. Київ : Вид-во Європейського ун-ту, 2020. 378 с.

32. Чикаленко Є. Спогади (1861–1907). Львів, 1925. 504 с.

33. Шелудько Л., Самородов В., Поспелов С. Матеріалізація м'ятного аромата. Зерно. 2009. № 12. С. 38–42.

ПРАЦІ А. Є. ЗАЙКЕВИЧА, ПОВ'ЯЗАНІ З ПОЛТАВЩИНОЮ

1882

1. Мотивы Малороссийского Орнамента Гончарных Изделий / А. Е. Зайкевич. Полтава : Электрич. Типо-Литограф. Торг. Дома «Л. Фришберг», 1882. 2 с. + XXI табл.

1883

2. Мотивы Малороссийского Орнамента Гончарных Изделий / А. Е. Зайкевич. СПб., 1883. 2 с. + XXI табл.

1890

3. К вопросу о культуре турецкого табака высших сортов в Полтавской губернии / А. Е. Зайкевич. Харьков, 1890. 16 с.

Те ж саме. Журналы Полтавского Сельско-Хозяйственного Общества. 1890. Вып. четвертый. Сентябрь. Полтава : Тип. Л. Фришберга. 1890. С. 39–50.

1901

4. Культура белой английской мяты / А. Е. Зайкевич. Хуторянин. 1901. № 12. С. 19–20.

1908

5. Каракульская овца в Полтавской губернии / А. Зайкевич. Вестник Южно-Русск. Животноводства. 1908. № 18 [нач.]; № 20 [оконч.]. С. 346–347.

1909

6. От Зайкевича [вітання із 25-річчям Полтавського дослідного поля] / А. Є. Зайкевич. Хуторянин. 1909. № 45–46. С. 1551.

7. Памяти Дмитрия Константиновича Квитки / А. Зайкевич. Хуторянин. 1909. № 6. С. 196–197.

1912

8. Отчет о работе Филиального отделения Харьковской селекционной станции за 1910–1911 гг. / А. Е. Зайкевич. Харьков, 1912. С. 1–63.

1913

9. К вопросу о выборе сортов кормовой свеклы (Извлечено из отчета филиального отделения Харьковской селекционной станции) / А. Е. Зайкевич. Хуторянин. 1913. № 8. С. 224–230.

1925

10. От проф. Зайкевича [вітання із 40-річчям Полтавської с.-г. дослідної станції] / А. Є. Зайкевич, Р. А. Зайкевич. 40-летний юбилей Полтавской с.-х. Опытной Станции 1884–1924 г. Тр. Полтав. с.-х. оп. ст. Вып. 44. Полтава : 1-я Совтипограф. «Більшовик Полтавщини», 1925. С. 96.

11. От проф. Зайкевича [лист-вітання від 27.05.1925 р.] / А. Е. Зайкевич. 40-летний юбилей Полтавской с.-х. Опытной Станции 1884–1924 г. Тр. Полтав. с.-х. оп. ст. Вып. 44. Полтава : 1-я Совтипограф. «Більшовик Полтавщини», 1925. С. 96–97.

1927

12. Буркун білий та його місце в сівозміні з просапними культурами / А. Зайкевич. Український агроном. 1927. № 5–6. С. 28–31 : фото.

1928

13. От проф. Зайкевича [вітання В. І. Сазанову] / А. Зайкевич, Р. Зайкевич. К 25-летнему Юбилею директора Полтавской с.-х. Опытной Станции проф. В. И. Сазанова. Полтава : Тип. им. Петровского «Полтава-Полиграф», 1928. С. 33.

1930

14. Конюшина та її значення в підвищенні врожайності / А. Зайкевич. Вісник прикладної ботаніки. 1930. № 5–6. С. 142.

2010

15. Гончарна мальовка на мисках зі збірки Анастасія Зайкевича 1880–1881 років (з альбому «Мотивы Малороссийского орнамента гончарных изделий / А. Зайкевич». Опішнянська мальована миска другої половини ХІХ – початку ХХ століття (у зібранні Російського ентографічного музею в Санкт-Петербурзі) / автор-упорядн. О. Пошивайло. Опішне : Укр. народознавство, 2010. С. 566–581.

ЛІТЕРАТУРА ПРО ЗВ'ЯЗКИ А. Є. ЗАЙКЕВИЧА З ПОЛТАВЩИНОЮ

1878

1. Отчет Полтавской Губернской Земской Управы за 1877 год. Полтава : тип. Н. Пигуренко, 1878. 277 с. Прилож. 59 с.

Про стосунки А. Є. Зайкевича з губернською управою відносно досліджень кустарних виробництв полтавської губернії. – С. 96–97.

1879

2. Журналы Полтавского Сельско-Хозяйственного Общества 1879 года. Вып. четвертый. Июнь – Ноябрь. Полтава : Тип. Губ. Правления, 1879. 96 с.

На засіданні Полтавського с.-г. товариства 20 жовтня 1879 р. було оголошено про лист А. Є. Зайкевича, у якому він рекомендував на посаду секретаря товариства К. А. Вернера. Збори згодились на його обрання як членом товариства, так і його секретарем. – С. 84.

3. Милорадович В. П. Народные Обряды и Песни Лубенского уезда Полтавской губернии, записанные в 1888–1895 г. Харьков : Тип. Губ. Правления, 1897. 223 с.

Про діяльність А. Є. Зайкевича та його сестри О. Є. Зайкевич як збирачів народної творчості на Лубенщині. – С. 1, 2, 3.

1880

4. Журнали Полтавского Сельско-Хозяйственного Общества. С 5-го июня по 5 ноября 1879 года. Полтава : Тип. Губ. Правления, 1880. 96 с.

Про діяльність А. Є. Зайкевича. – С. 69, 93.

На особисте запрошення президента товариства А. І. Заборинського А. Є. Зайкевич взяв участь у засіданні 5 листопада 1879 р. Тоді ж він був обраний членом-кореспондентом за «полезную деятельность и помощь» товариству. – С. 93.

5. Журнали Полтавского Сельско-Хозяйственного Общества. С 20-го ноября 1879 года по 5 марта 1880 года. Полтава : Тип. Н. Пигуренко, 1880. 56 с. Прилож. 134 с.

Про діяльність А. Є. Зайкевича. – С. 30, 32, 33, 35.

На засіданні товариства 20.01.1880 р. виступив на захист українського бджільництва. – С. 32.

Підтримав питання про розвиток фермерського господарства, виклав досвід Литви. – С. 35.

6. Протокол заседания Комиссии 19-го октября 1879 г. Труды Комиссии по исследованию кустарной промышленности в России. Вып. IV. СПб., 1880. 158 с.

Про розпочату А. Є. Зайкевичем влітку 1879 р. експедицію з вивчення кустарних промислів Полтавської губернії на Миргородщині, а згодом – на Лохвиччині, Зіньківщині та в Полтавському повіті. – С. 98.

1881

7. Журнал заседания Полтавского Сельско-Хозяйственного Общества 20-го июля 1881 года [отд. оттиск]. Полтава : Тип. Н. Пигуренко, 1881. 14 с.

Про діяльність А. Є. Зайкевича як члена Полтавського с.-г. товариства. – С. 9, 14.

У залі Дворянського будинку А. Є. Зайкевич у 1881 р. прочитав публічну лекцію «Про гончарне виробництво в Полтавській губернії» з демонстрацією при цьому привезеного посуду. – С. 9.

Віцепрезидент товариства П. А. Устимович відмітив, що «серед почесних чеснот людини слід вважати і її вченість», тому він задоволений, що за його пропозицією А. Є. Зайкевича обрано почесним членом Полтавського с.-г. товариства. Присутній на засіданні А. Є. Зайкевич висловив зібранню подяку, сказав, що зробив ще мало і що йому слід у майбутньому посилено працювати на користь товариства. – С. 14.

8. Журналы Полтавского Сельско-Хозяйственного Общества 20 октября, 5-го и 20-го ноября 1881 года. Полтава : Тип. Н. Пигуренко, 1881. 39 с.

На засіданні 20 листопада 1881 р., коли розглядалося питання про організацію в Полтаві Дослідної станції, президент товариства А. І. Заборинський запропонував долучити до цієї справи А. Є. Зайкевича. – С. 37.

9. Отчет Полтавской Губернской Земской Управы за 1880 год. Полтава : Тип. Н. Пигуренко, 1881. 160 с. Прилож. 39 с.

Викладене повідомлення А. Є. Зайкевича 1881 р. про дослідження кустарних промислів Полтавщини, надто гончарних. – С. 70–71.

1882

10. Отчет о действиях Кобелякского Сельско-Хозяйственного Общества за 1881 год. Кременчуг : Тип. М. Розенталя, 1882. 17 с.

Від 29.12.1878 р. А. Є. Зайкевич – член-кореспондент Кобеляцького с.-г. товариства. – С. 11.

1885

11. Журналы Полтавского Сельско-Хозяйственного Общества. 1885 год. Вып. Третий. Март. Полтава : Тип. Н. Пигуренко, 1885. 22 с. + 23 с. Прилож.

Про участь А. Є. Зайкевича в засіданнях Полтавського с.-г. товариства. – С. 3, 4, 6, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 22.

Увійшов до складу комісії із закупівлі землі під Полтавське дослідне поле. – С. 3.

На засіданні 31.03.1885 р. рекомендував Б. П. Черепакіна на посаду директора Полтавського дослідного поля, виклав умови його роботи, а також запропонував у зимові періоди займатися із ним у себе на кафедрі в Харківському університеті, проводити разом визначення хімічного складу ґрунтів Дослідного поля. – С. 19.

1886

12. Журналы Полтавского Сельско-Хозяйственного Общества. 1886 год. Вып. четвертый. Октябрь. Полтава : Тип. наслед. Пигуренко, 1886. 171 с. + 72 с. Прилож.

Про виступи А. Є. Зайкевича та його перебування в Полтаві. – С. 12, 15, 20, 21, 22, 23.

Запропонував об'єднати всю видавничу діяльність сільськогосподарських товариств низки губерній, серед яких були названі Кобеляцьке, Лохвицьке та Полтавське с.-г. товариства. – С. 20–21.

13. Журналы Полтавского Сельско-Хозяйственного Общества. 1886 год. Вып. седьмой. Ноябрь-Декабрь. Полтава : Тип. наслед. Н. Пигуренко, 1886. 21 с.

На засіданні Полтавського с.-г. товариства 24 листопада 1885 р. віцепрезидент Д. К. Квітка зазначав, що А. Є. Зайкевич здійснив дослідження солонців його маєтку і дійшов висновку, що вони на 50% складаються із силікатів. – С. 19.

14. [Олеховский М. А.]. Очерки Помещичьего Хозяйства в уездах Гадячском и Лубенском. Прилож. к V и IV тому Сборника по хозяйственной статистике Полтавской губернии. Полтава : Тип.-Литогр. И. А. Дохмана, 1886. С. 1–85.

Наведено характеристику землеволодіння дворянина А. Є. Зайкевича в с. Солониця Лубенського повіту Полтавської губернії.

15. **Систематический** свод постановлений и распоряжений Полтавского земства за первые шесть трехлетий (с 1865 по 1882 г. вкл.). Вып. II. Полтава : Тип. наслед. Пигуренко, 1886. 1686 с.

Про діяльність А. Є. Зайкевича зі збору відомостей про кустарну промисловість Полтавської губернії та земської статистики. – С. 1300, 1302, 1303, 1643.

Наведено подяку А. Є. Зайкевичу від Полтавського губернського земства за участь в обговоренні питань земської статистики 10 жовтня 1881 р. – С. 1643.

1887

16. **Журналы** Полтавского Сельско-Хозяйственного Общества. 1887. Вып. Первый. Январь-Февраль. Полтава: Тип. Наслед. Н. Пигуренко, 1887. 22 с.

Про участь А. Є. Зайкевича в засіданні Полтавського с.-г. товариства. – С. 3, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 22.

Під час одного з виступів запропонував ідею злиття Полтавського та Харківського с.-г. товариств, наголосив на тому, що «пока мы будем действовать в розницу, до тех пор деятельность наша будет слаба и малопродуктивна». – С. 22.

17. **Тихомиров В. А.** Историческая записка о деятельности Полтавского Сельско-Хозяйственного общества с 1865 по 1887 г. Полтава : Тип. Н. Пигуренко, 1887. 183 с. Прилож. 49 с.

Про діяльність А. Є. Зайкевича як члена Полтавського с.-г. товариства. – С. 20, 25, 32, 35, 36, 59, 62, 126, 127, 155. Прилож. С. 19, 31, 40, 43.

1890

18. Журналы Полтавского Сельско-Хозяйственного Общества. 1890 год. Вып. второй. Март-Апрель-Май. Полтава : Тип. Л. Фришберга, 1890. 22 с.

На засіданні Полтавського с.-г. товариства 11 квітня 1890 р. його президент Д. К. Квітка ознайомив присутніх із представленою А. Є. Зайкевичем запискою «Об организации высшего агрономического образования при университетах». Збори постановили обговорити це питання після ознайомлення із запискою членів товариства, а записку видати у друкованому вигляді. – С. 22.

1891

19. Журналы Полтавского Сельско-Хозяйственного Общества. 1890 год. Вып. шестой. Ноябрь-Декабрь. Полтава : Тип. Л. Фришберга, 1891. 64 с.

Про участь А. Є. Зайкевича в засіданні Полтавського с.-г. товариства, на якому він 12 грудня 1890 р. виголосив доповідь «Об организации высшего агрономического образования при университетах». Присутні схвально сприйняли її та вітали довгими оваціям, а доповідь товариство видало окремою брошурою. – С. 15–16.

20. Журналы Полтавского Сельско-Хозяйственного Общества. 1891 год. Вып. второй. Февраль-Май. Полтава : Тип. Л. Фришберга, 1891. 168 с.

Викладено скорочений зміст виголошеної 12 грудня 1890 р. А. Є. Зайкевичем доповіді «Агрономия как наука вообще и университетская в частности». – С. 135–136.

1893

21. Труды Второго Киевского Областного Сельско-Хозяйственного съезда / сост. под ред. С. М. Богданова. Киев : Типограф. П. Барского, 1893. 336 с.

Вказано, що в 1893 р. А. Є. Зайкевич побував у Кременчуці на складі сівалок. – С. 292.

1898

22. Сосновский М., Велецкий С. Полтавское Сельско-Хозяйственное Общество, 1865–1895 гг. Издание Полтавского Сельско-Хозяйственного Общества. Полтава : Типо-Лит. Л. Фришберга, 1898. 311 с. Списки. С. 1–43.

Про діяльність А. Є. Зайкевича як члена Полтавського с.-г. товариства. – С. 55, 165, 175, 180, 259, 292, 294.

Списки. С. 5, 18, 27, 31, 35, 42, 43.

1902

23. Забаринский П. Кормовая свекла. Земледельческая Газета. 1902. № 29. С. 89–91.

Автор виклав отримані від А. Є. Зайкевича результати його дослідів із кормовими буряками, що проводились від 1901 р. на Дослідному полі поблизу Снітина Лубенського повіту Полтавської губернії. – С. 91.

1905

24. Деятельность с.-х. обществ. Хуторянин. 1905. № 12. С. 269–272.

А. Є. Зайкевич обраний 16.03.1905 р. членом комісії із загальних питань Полтавського с.-г. товариства. – С. 271.

1908

25. И-ий [Илличевский О. А.]. Полтавское с.-х. общество. Хуторянин. 1908. № 46. С. 848.

Про виступ А. Є. Зайкевича на засіданні Полтавського с.-г. товариства 25 жовтня 1908 р. відносно розведення каракульських овець і поліпшення за їх допомогою решетилівської вівці.

1909

23. Полтавская с.-х. выставка. Протокол экспертной комиссии по отделу «Полеводство». Хуторянин. 1909. № 39. С. 1319–1323.

А. Є. Зайкевич – член експертної комісії відділу «Полеводство» Полтавської с.-г. виставки 1909 р. – С. 1319.

Полтавская с.-х. выставка. Хуторянин. 1909. № 38. С. 1284–1288.

А. Є. Зайкевич – член експертної комісії наукового відділу Полтавської с.-г. виставки 1909 р. – С. 1286.

27. Третьяков С. Исторический очерк Полтавского опытного поля (28 октября 1884 г. – 28 октября 1909 г.). Хуторянин. 1909. № 42. С. 1415–1424.

Про зв'язок А. Є. Зайкевича з Полтавським дослідним полем. – С. 1415, 1416, 1417.

Відмічено, що 28 жовтня 1884 р. Полтавське губернське земське зібрання затвердило А. Є. Зайкевича членом першої ради Полтавського дослідного поля на три роки. – С. 1415–1416.

1910

28. П-ка О. [Пчілка О.] Малювання на українських мисках. Рідний край. 1910. № 1. С. 28–30.

Авторка, видатна українська дослідниця та ентографія, виділяє працю А. Зайкевича з гончарного орнаментування, вказує на її вади. – С. 22, 30.

1911

29. Г. Ж. [Жуков Г.]. Лохвицкий районный съезд по вопросу скотоводства. Хуторянин. 1911. № 40. С. 1038–1039.

Про участь А. Є. Зайкевича у вересні 1911 р. в роботі Лохвицького районного з'їзду із скотарства. – С. 1038.

1912

30. Отчет о деятельности Полтавского Общества Сельского Хозяйства. За 1911 год. Полтава : Электро.-Тип. Д. Н. Подземского, 1912. 130 с.

Почесний член Полтавського с.-г. товариства А. Є. Зайкевич – член ради Полтавської дослідної станції у період від 1908 по 1911 р. – С. 54.

31. Павловский И. Ф. Краткий биографический словарь ученых и писателей Полтавской губернии с половины XVIII века. Полтава : Типо-Литограф. приемн. Дохмана, 1912. 238 с.

Наведено відомості про А. Є. Зайкевича та його зв'язки із Полтавщиною. – С. 72.

32. Труды Харьковской областной сельскохозяйственной селекционной станции. Вып. 1. Харьков : Тип. и Литограф. Сергеева и К. Гальченко, 1912. 199 с.

Про організацію А. Є. Зайкевичем філіального відділення Харківської обласної с.-г. селекційної станції на Лубенщині. – С. 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 26.

1913

33. Из деятельности Харьковского Общества Сельского Хозяйства. Южно-Русская С.-Х. Газета. 1913. № 16. С. 16–17.

Про облаштування А. Є. Зайкевичем Дослідної станції із селекції на Лубенщині. – С. 17.

34. **Отчет** о деятельности Засульского Сельско-Хозяйственного Общества за 1912 год. Лубны : Тип. Тов. «И. Золотницкий Б. Левитанский», 1913. 15 с.

Станом на 01.01.1913 р. до складу Засульського с.-г. товариства Лубенського повіту входили: А. Є. Зайкевич – професор, 62 роки, діяльність – хліборобство; Р. А. Зайкевич – дворянин, 29 років, діяльність – хліборобство; О. Є. Зайкевич – дворянка, 60 років. – С. 14–15.

35. **Отчет** о деятельности Лохвицкого Общества сельских хозяев за 1912 год (год 26-й). Лохвица : Тип. Н. Б. Дельберга, 1913. 79 с.

А. Є. Зайкевич – почесний член Лохвицького товариства сільських господарів. – С. II.

36. **Отчет** о деятельности Снетинского сельско-хозяйственного общества за 1912 год. Лубны : Тип. Тов. «И. Золотницкий Б. Левитанский», 1913. 32 с.

«А. Є. Зайкевич – дворянин 67 років, грамотний, займающийся хлеборобством», член Снітинського с.-г. товариства. – С. 31.

37. **Украинское** народное творчество. Серия VI. Гончарные изделия. Вып. 1-й. Типы украинской гончарной посуды. Полтава : Кустарного оклада Полтавского губ. земства, 1913. 28 с.

1914

38. **Астряб М. Г.** Столетие Лубенского Высшего Начального Училища [1812–1914 гг.]. Оттиск из 11 выпуска Трудов Полтавской Ученой Архивной Комиссии. Полтава : Электр. Тип. Г. И. Марковича, 1914. 134 с.

Про зв'язок А. Є. Зайкевича, його батька та брата з Лубенським вищим начальним училищем. – С. 97, 98, 111.

39. Отчет о деятельности Засульського Сельско-Хозяйственного Общества за 1913 год. Лубны : Тип. Товариства «И. Золотницкий Б. Левитанский », 1914. 19 с.

Станом на 1.01.1914 р. професор А. Є. Зайкевич, дворянка О. Є. Зайкевич і дворянин Р. А. Зайкевич – члени Засульського с.-г. товариства. – С. 16.

1916

40. Дьяков В. Н. Из воспоминаний о Полтавском опытном поле. Двадцатипятилетие Полтавской Опытной Станции (1884–1909). Вып. 2-й. Исторические обзоры. Полтава : Электр. Тип. И. Л. Фришберга, 1916. С. 77–87.

Про зв'язок А. Є. Зайкевича з Полтавським дослідним полем. – С. 79, 81, 84.

41. Вниманию Наших Подписчиков. Хуторянин. 1916. № 10. С. 182.

Оголошено, що з указаним числом журналу його передплатники отримують посівний матеріал різних культур, серед якого насіння буряків кормових сорту Мамут із насінневого господарства Зайкевичів.

42. Кормовая свекла «Мамут», улучшенная в семенном хозяйстве А. Е. и Р. А. Зайкевич. Хуторянин. 1916. № 7. С. 128.

Указано, що в господарстві Зайкевичів на Лубенщині 13 років ведеться насінництво буряків кормових.

43. Отчет Лубенской Уездной Земской Управы за 1915 год. Часть первая : Отчет описательный. Лубны : Тип. Б. З. Дубинского, 1916. 221 с.

Указано, що від 1906 р. А. Є. Зайкевич – опікун Солоницького двокомплектного училища. – С. 86.

44. Третьяков С. Ф Краткий исторический очерк Полтавского опытного поля (1884–1904 гг.). Двадцатипятилетие Полтавской Опытной Станции (1884–1909 гг.). Полтава : Электр. Тип. И. Л. Фришберга, 1916. С. 1–20.

Про А. Є. Зайкевича та його роль у становленні Полтавської с.-г. дослідної станції. – С. 4, 7, 12.

1922

45. **Справочный** листок по с.-х. опытным учреждениям Украины. Сельскохозяйственное опытное дело. 1922. № 1. С. 102–109.

Наведено характеристику Солоницької селекційної дослідної станції. Указано, що її завідувач – А. Є. Зайкевич. – С. 104.

1925

46. **Іллічевський О.** Из історії Полтавської досвідної станції. Земельник. 1925. № 4–5. С. 86–91.

Автор зазначає: «Всю відповідальну творчу роботу проводив перший директор досвідного поля Черепакін з деякою допомогою з боку... харківського професора А. Зайкевича». – С. 86.

47. **40-летний** юбилей Полтавской С.-Х. Опытной Станции 1884–1924 г. Тр. Полтавской с.-х. опытной станции. Вып. 44. Полтава : 1-я Совтипограф. «Більшовик Полтавщини», 1925. 110 с.

Про А. Є. Зайкевича і його пошанування відзнакою «Герой Праці». – С. 10, 12, 75, 78, 96.

1938

48. **Рабинович В. М.** Проф. А. Є. Зайкевич (к 95-летию со дня рождения). Селекция и семеноводство. 1938. № 1. С. 11–12.

Про зв'язок А. Є. Зайкевича з Полтавщиною та зустрічі автора із вченим.

1945

49. Власюк І. Кращі сорти кормових культур. Зоря Полтавщини. 1945. 26 вересня. С. 3.

Про селекційну роботу А. Є. Зайкевича на Солоницькій дослідній станції.

1950

50. Зайкевич А. Є. Русские ботаники (Ботаники России – СССР). Биографо-библиографический словарь / сост. Липшиц С. Ю. Т. III. Москва : Изд-во МОИП, 1950. С. 316–317.

Про зв'язок А. Є. Зайкевича з Полтавщиною.

1959

51. Иванов С. З. Анастасий Егорович Зайкевич: историко-биографический очерк / под ред. акад. АН УССР В. В. Данилевского. Харьков : Харьк. книж. изд, 1959. 150 с.

Про зв'язок А. Є. Зайкевича з Полтавщиною. – С. 5, 10, 24, 34, 35, 72, 78, 79, 80, 82, 84, 86, 88, 92, 105, 112, 113, 118, 120.

1960

52. Ротач П. Пам'ять про Зайкевича. Комсомолец Полтавщини. 1960. 23 жовтня. С. 4.

Про життя А. Є. Зайкевича в с. Солониця на Лубенщині

1967

53. Премія імені Зайкевича [для колгоспників Лубенщини]. Зоря Полтавщини. 1967. 26 листопада. С. 4.

54. Рабінович В. Батько хліборобської науки України. Сільські вісті. 1967. 22 вересня.

Є відомості про зв'язки А. Є. Зайкевича з Полтавщиною.

1970

55. Імені славних земляків. Ленінська зоря. 1970. 31 березня. С. 2.

Про премію імені А. Є. Зайкевича, започатковану на Лубенщині.

56. Лауреати колгоспної премії. Зоря Полтавщини. 1970. 25 лютого. С. 1.

Про перших лауреатів премії імені А. Є. Зайкевича на Лубенщині.

1971

57. Охріменко П. Зайкевич у спогадах земляків. Ленінська зоря. 1971. № 63. С. 3.

1977

58. Кононенко О. Лауреати колгоспної премії [імені А. Є Зайкевича]. Зоря Полтавщини. 1977. 8 березня. С. 3.

1979

59. Янко М. На користь людям. Зоря Полтавщини. 1979. 6 лютого. С. 4.

Про А. Є. Зайкевича та його зв'язки із Полтавщиною.

1985

60. Івашин Д. С., Богарада А. П., Бабич А. М. Украинская зональная опытная станция лекарственных расте-

ний. Лекарственное растениеводство в условиях Украины : Сб. науч. тр. ВИЛР. Москва, 1985. С. 5–17.

Про А. Є. Зайкевича і його участь у створенні Станції лікарських рослин. – С. 6, 7, 8.

1989

61. Пошивайло О. З досвіду роботи по підтримці й розвитку гончарства Опішні в другій половині XIX – на початку XX століть. Опішня, 1989. 61 с.

Про А. Є. Зайкевича та його дослідження гончарства Полтавщини. – С. 4, 6, 49.

1990

62. Самородов В. Подвійний ювілей. Зоря Полтавщини. 1990. 1 січня. С. 2.

Про відкриття в Полтаві у грудні 1989 р. меморіальної дошки на честь видатних учених-природознавців, у тому числі й А. Є. Зайкевича.

1991

63. Гриб М. І. Що знаємо про діяльність А. Є. Зайкевича? Наш рідний край (сторінки про вчених-ботаніків, генетиків, інших природознавців та їх зв'язки з Полтавщиною). Вип. восьмий. Полтава, 1991. С. 31–34.

64. Гриб Н. И., Чуйко В. К. Полтавская ордена Трудового красного знамени сельскохозяйственная опытная станция им. Н. И. Вавилова. Киев : Лыбидь, 1991. 232 с.

Про А. Є. Зайкевича та його зв'язки з Полтавською сільськогосподарською дослідною станцією. – С. 24, 25, 26, 27, 47, 48.

65. Кутинський М. Некрополь України: довідник про місця поховання або смерті історичних і культурних діячів України від давнини до сучасності. Дніпро. 1991. № 10. С. 203.

Про А. Є. Зайкевича та місце його поховання в Лубнах 1931 р.

1992

66. Ванцак Б. Дихання коренів. Лубенщина. 1992. 24 груд. [почат.]. С. 3; 29 груд. [закінч.]. С. 3.

Про зв'язок А. Є. Зайкевича з Лубенщиною, його життя в Лубнах та онуку Ганну Василівну Журавель.

1993

67. Ванцак Б. С., Козюра В. М. Рідний край: навчальний посібник з історії Лубенщини. Лубни, 1993. 104 с.

Автори зазначають, що «під час розкуркулення було ліквідовано в с. Солониця й дослідне господарство професора А. Є. Зайкевича, у злиднях опинився і він, і семеро його онуків. Він звернувся до О. Г. Шліхтера в тодішню столицю Харків, підключилась наукова громада, і хоч маєтність професорові не повернули, але дали квартиру в Лубнах і 1930 р. присвоїли звання Героя Праці». – С. 79.

68. Клименко О. До питання про роботу Полтавського земства з гончарями Опішні. Українське гончарство : Національний культурологічний щорічник. 1993. Кн. 1. С. 418–425.

Про професора А. Є. Зайкевича як розробника програми збирання відомостей для Полтавського губернського земства з питань сукновального та гончарного виробництва у 1879–1880-х рр. – С. 418.

69. Охріменко П. Зайкевич у спогадах земляків. Зоря Полтавщини. 1993. 5 серпня. С. 3.

1994

70. Ісаєва С. Перший директор. Село полтавське. 1994. 22 вересня. С. 3.

А. Є. Зайкевич у кінці березня 1885 р. дав рекомендації Б. П. Черепакіну як претенденту на посаду першого директора Полтавського дослідного поля.

1996

71. Інститут лікарських рослин Української академії аграрних наук: Сторінки 80-річної історії / А. Т. Горбань, В. Б. Іванов, В. М. Самородов, В. П. Кривуненко, А. П. Богарада. Полтава : ІВА «Астрєя», 1996. 27 с.

Про роль А. Є. Зайкевича в розвитку лікарського рослинництва на Полтавщині. – С. 3, 5, 6.

1997

72. Виталий Моисеевич Рабинович (1897–1980). Материалы к библиографии деятелей с.-х. науки / сост. С. К. Исаева, С. В. Рабинович. Харьков, 1997. 64 с.

Про діяльність А. Є. Зайкевича в царині люцерносіяння та селекції люцерни. – С. 11, 24, 34, 54.

2003

73. Альманах пошани й визнання Полтавщини. 100 видатних особистостей Полтавщини минулих століть. Презентаційне видання. Полтава, 2003. 205 с.

Про зв'язки А. Є. Зайкевича з Полтавщиною. – С. 76, 77, 86.

74. Козюра І., Козюра В. Лубенщина: люди, дати, події, факти. Полтава : АСМІ, 2003. 126 с.

Про лауреатів премії імені А. Є. Зайкевича на Лубенщині. – С. 65.

2005

75. **Козюра І.,** Козюра В. Літопис Засулля. Полтава : АСМІ, 2005. 269 с.

Про життя А. Є. Зайкевича та його сина Р. А. Зайкевича, їхню діяльність на Лубенщині. – С. 64, 65, 73, 79.

76. **Ротач П. П.** Полтавська Шевченкіана: Спроба обласної (крайової) Шевченківської енциклопедії. У 2-х кн. Кн. 1: А – К. Полтава : Дивосвіт, 2005. 432 с.

Про А. Є. Зайкевича та його зв'язки з Полтавщиною. – С. 262, 263.

2007

77. **Ханко В.** Полтавщина: плин мистецтва, діячі. Мистецтвознавчі праці. Київ : Видавець О. Ханко, 2007. 152 с.

Автор зазначає, що професор А. Є. Зайкевич був запрошений у 1878 р. губернським земством для вивчення дрібної кустарної промисловості на Полтавщині та зробив цікаві збори, надто гончарного промислу. – С. 40.

2008

78. **Горденко С. І.** Державотворча діяльність професора А. Є. Зайкевича у становленні та розгортанні Полтавської дослідної станції. Історія освіти, науки і техніки в Україні: Матеріали четвертої конференції молодих учених та спеціалістів 29 січня 2008 р. Київ, 2008. С. 98–100.

2009

79. **Вергунов В. А.** Полтавське дослідне поле: становлення і розвиток сільськогосподарської дослідної справи в Ук-

раїні (до 125-річчя державного дослідництва в агрономії та тваринництві). Київ, 2009. 220 с.

Про зв'язок А. Є. Зайкевича з Полтавщиною, окремими її ділячками. – С. 6, 16, 28, 31, 33, 40, 153, 159.

80. Самородов В. Аптекарский сад. Сельская жизнь в Украине. 2009. 24 июля. С. 7.

Про А. Є. Зайкевича як одного із засновників Дослідної станції лікарських рослин.

81. Самородов В. Орбіта вічних трав Петра Гавсевича. Зоря Полтавщини. 2009. 7 травня. С. 12.

Про А. Є. Зайкевича як одного з фундаторів Дослідної станції лікарських рослин.

82. Самородов В. Петро Гавсевич – засновник лікарського рослинництва України. Село полтавське. 2009. 31 липня. С. 7.

Про А. Є. Зайкевича як одного з фундаторів Дослідної станції лікарських рослин.

83. Шелудько Л., Самородов В., Поспелов С. Матеріалізація м'ятного аромата. Зерно. 2009. № 12. С. 38–42.

Про роль А. Є. Зайкевича в селекції та культивуванні м'яти перцевої на Полтавщині. – С. 38, 39.

2010

84. Опішнянська мальована миска другої половини ХІХ – початку ХХ століття (у зібранні Російського етнографічного музею в Санкт-Петербурзі) / автор-упорядн. О. Пошивайло. Опішня : Укр. народознавство, 2010. 632 с.

Про етнографічні студії А. Є. Зайкевича на Полтавщині. – С. 14–17, 102–106, 108, 118, 134, 145, 150, 182, 222, 230, 239, 240, 246, 250, 566.

У книзі є розділ «Гончарна мальовка на мисках зі збірки Анастасія Зайкевича 1880–1881 років (з альбому «Мотивы малороссийского орнамента гончарных изделий»)». – С. 566–581.

85. **Самородов В. М.** Зайкевич Анастасій Єгорович. Енциклопедія Сучасної України. Т. 10 : З – Зор. Київ, 2010. С. 116.

Наведено відомості про зв'язки А. Є. Зайкевича з Полтавщиною.

86. **Сірик Ю.** Корифей агрономічної науки. Вісник. 2010. 17 березня. С. 3.

Те ж саме. Ліра. 2010. № 3. С. 7.

Про зв'язки А. Є. Зайкевича з Лубенщиною.

2011

87. **Козюра І., Козюра В.** «Чого, чого славна Солониця стала?». Вісник. 2011. 9 лютого. С. 14.

Про садибу Зайкевичів у с. Солониця на Лубенщині.

88. **Фонд** видань, випущених у ХІХ столітті з сільськогосподарської тематики ДНСТБ НААН, включених до Державного реєстру наукових об'єктів, що становлять національне надбання (1802–1900) : наук.-доп. бібліогр. покажч. / уклад.: В. А. Вергунов, Л. Ф. Забудська, Н. Д. Коломієць, О. М. Діденко; наук. ред. В. А. Вергунов. Київ, 2011. 524 с.

Зазначено, що у фондах ДНСТБ НААН зберігаються «Журнали Полтавського сільськогосподарського товариства, з 20-го листопада 1879 року по 5-е березня 1880 року. Полтава : Тип. Н. Пигуренко, 1880. 134 с.». На палітурці видання напис: «Анастасию Егоровичу Зайкевичу». – С. 74.

2012

89. **Павловский И. Ф.** К истории полтавского дворянства. 1802–1902 гг. Очерк по архивным данным. В 2-х т. Т. 1–2 / Репринтное изд. Серия «Полтав. Истор. Наследие». Кн. 12. Харьков : Изд-во САГА, 2012. 693 с.

Про А. Є. Зайкевича як представника дворянства Полтавщини. – С. 204, 300 (Т. 2).

2013

90. Ротач П. Зайкевич Анастасій Єгорович. Спроба обласної (крайової) Шевченківської енциклопедії. Вид. 2-е, випр. Полтава : Дивосвіт, 2013. С. 264–265.

2014

91. Кунець В. В. Науковий доробок учених у розвиток вітчизняного конярства та кіннозаводства / наук. ред. І. А. Іванов. Харків, 2014. 168 с.

Відмічено, що А. Є. Зайкевич закликав детальніше вивчати досвід із розведення ваговозних коней, проведений у маєтку князя В. С. Кочубея Я. В. Арондарем. – С. 120.

92. Самородов В. Н. Выдающиеся натуралисты и Полтавская сельскохозяйственная опытная станция : к 130-летию научного учреждения. Теоретичні та прикладні аспекти розвитку природничих дисциплін. Мат-ли Міжнарод. наук.-практ. конф. Полтава, 2014. С. 19–24.

Про творчу співпрацю А. Є. Зайкевича з Полтавською с.-г. дослідною станцією. – С. 20, 21, 22.

93. Самородов В. Н. Классики аграрной науки и Полтавская сельскохозяйственная опытная станция : осмысление во временной перспективе. Історія освіти, науки і техніки в Україні. Мат-ли ІХ Всеукр. конф. молодих вчених та спеціалістів, 22 травня 2014 р. м. Київ. Ч. 2. Київ, 2014. С. 47–51.

Про зв'язки А. Є. Зайкевича з Полтавською с.-г. дослідною станцією. – С. 47, 48, 49.

94. Самородов В. Опытное поле в Полтаве выросло на плечах классиков аграрной науки: к 130-летию учреждения. Вечірня Полтава. 2014. 12 листопада. С. 13.

Про зв'язки А. Є. Зайкевича з Полтавським дослідним полем.

95. Самородов В. У истоков аграрной мысли Украины : классики аграрной науки и Полтавская сельскохозяйственная опытная станция. Зерно. 2014. № 12. С. 104–106.

Про зв'язки А. Є. Зайкевича з науковцями-аграріями Полтави. – С. 104, 105.

2015

96. Полтавське товариство сільського господарства (журнали засідань з 5 серпня 1878 р. по 29 травня 1883 р.) / уклад. : В. А. Вергунов, Н. Ф. Гриценко, К. О. Черноколова, Н. М. Опара; за заг. ред. В. А. Вергунова. Вінниця, 2015. Вип. 1. 356 с. (Іст.-бібліогр. серія «Аграрна наука в особах, документах, бібліографії». Кн. 78).

Про діяльність А. Є. Зайкевича переважно як члена Полтавського с.-г. товариства. – С. 21, 60, 64, 67, 71, 83, 85, 86, 87, 88, 141, 148, 150, 151, 153, 193, 197, 240, 242, 304, 316.

97. Полтавське товариство сільського господарства (журнали засідань з 15 липня 1883 р. по 20 грудня 1887 р.) / уклад. : В. А. Вергунов, Н. Ф. Гриценко, К. О. Черноколова, Н. М. Опара; за заг. ред. В. А. Вергунова. Вінниця, 2015. Вип. 2. Ч. 1. 492 с. (Іст.-бібліогр. серія «Аграрна наука в особах, документах, бібліографії». Кн. 79).

Про діяльність А. Є. Зайкевича переважно як члена Полтавського с.-г. товариства. – С. 33, 34, 70, 71, 177, 178, 179, 180, 182, 185, 186, 205, 206, 208, 214, 215, 217, 218, 219, 220, 231, 233, 253, 259, 289, 293, 362, 363, 367, 368, 369, 385, 397, 406, 407, 408, 410, 411, 412, 465.

98. Полтавське товариство сільського господарства (журнали засідань з 24 січня 1888 р. по 18 серпня 1893р.) / уклад. : В. А. Вергунов, Н. Ф. Гриценко, К. О. Черноколова, Н. М. Опара; за заг. ред. В. А. Вергунова. Вінниця, 2015. Вип. 2. Ч. 2. 464 с. (Іст.-бібліогр. серія «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії». Кн. 79).

Про діяльність А. Є. Зайкевича переважно як члена Полтавського с.-г. товариства. – С. 48, 86, 200, 248, 251, 289, 290, 292.

99. Полтавське товариство сільського господарства (журнали засідань з 24 січня 1888 р. по 18 серпня 1893 р.) / уклад. : В. А. Вергунов, Н. Ф. Гриценко, Н. М. Опара; за заг. ред. В. А. Вергунова. Вінниця, 2015. Вип. 3. Ч. 1. 418 с. (Іст.-бібліогр. серія «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії». Кн. 80).

Про участь А. Є. Зайкевича у річному засіданні Полтавського с.-г. товариства 23 і 24 січня 1899 р. – С. 232.

100. Полтавське товариство сільського господарства (журнали засідань з 24 січня 1888 р. по 18 серпня 1893 р.) / уклад. : В. А. Вергунов, Н. Ф. Гриценко, К. О. Черноколова, Н. М. Опара; за заг. ред. В. А. Вергунова. Вінниця, 2015. Вип. 3. Ч. 2. 418 с. (Іст.-бібліогр. серія «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії». Кн. 80).

У засіданні Полтавського с.-г. товариства 10 лютого 1905 р. А. Є. Зайкевича обрано кандидатом у члени ради Полтавського дослідного поля. – С. 254.

101. Самородов В. М., Кигим С. Л. Полтавське сільсько-господарське товариство (1865–1920 рр.) : історія, звичаї, першопостаті / наук. ред. В. М. Самородов. Полтава : Дивосвіт, 2015. 160 с.

Про зв'язки А. Є. Зайкевича з Полтавським сільськогосподарським товариством. – С. 13, 15, 42, 64, 125, 135, 136.

2016

102. Самородов В. Н., Поспелов С. В. Листая страницы вековой истории опытной станции лекарственных растений. Лікарське рослинництво : від досвіду минулого до новітніх технологій: Мат-ли п'ятої Міжнародн. наук.-практ. інтернет-конф. Полтава, 2016. С. 24–32.

Про внесок А. Є. Зайкевича в розвиток лікарського рослинництва Полтавщини. – С. 25, 26.

2017

103. **Вергунов В. А.**, Самородов В. М. Зайкевич Анастасій Єгорович. Полтавіка. Полтавська енциклопедія : у 12 тт. / гол. ред. О. А. Білоусько. Т.6. : Освіта і наука. Кн. 1 : Абаза – Крекотень. Полтава : ПЦ «Мозаїка», 2017. С. 844–845.

2018

104. **Вергунов В.** Вікопомні аграрні звершення Полтавщини. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2018. 196 с.

Про А. Є. Зайкевича та його зв'язки з Полтавщиною. – С. 63, 79, 183, 186–194.

105. **Вергунов В.** Полтавець, який стояв біля витоків української аграрної академічної науки. Вечірня Полтава. 2018. 12 вересня. С. 20–21.

Наведено факти зв'язків А. Є. Зайкевича з Полтавщиною.

106. **Вергунов В. А.** Фундатору сільськогосподарської дослідної справи в Україні, лубенцю А. Є. Зайкевичу – 175! Старожитності Посулля. 100 років Лубенському краєзнавчому музею імені Г. Я. Стеллецького (1918–2018): зб. наук. пр. Київ : Центр пам'яткознавства НАН України і УТО-ППК, 2018. С. 174–186.

Про зв'язки А. Є. Зайкевича з Полтавщиною. – С. 174, 175, 176, 177, 180, 181, 182, 183, 184.

107. **В Опішні** з'явилася меморіальна дошка вченому-агроному [А. Є. Зайкевичу]. Місцева газета. Інфо. 2018. 30 вересня. С. 2.

108. **Самородов В.**, Опара М. Великого лубенця увічнено у бронзі [в Опішні]. Лубенщина. 2018. 12 жовтня. С. 7.

109. **Самородов В.**, Опара М. Вшановано пам'ять класика рослинництва [А. Є. Зайкевича в Опішні]. Агро-Еко. 2018. 11 жовтня. С. 4.

110. **Самородов В.**, Опара М. Увічнено ім'я Анастасія Зайкевича [в Опішні]. Вечірня Полтава. 2018. 3 жовтня. С. 12.

111. **Супруненко О. Б.**, Кулатова І. М. Гнат Якович Стеллецький фундатор Лубенського краєзнавчого музею, археолог і спелестолог. Старожитності Посулля. 100 років Лубенському краєзнавчому музею імені Г. Я. Стеллецького (1918–2018) : зб. наук. пр. Київ, 2018. С. 13–27.

Указано, що Г. Я. Стеллецький залучав А. Є. Зайкевича до формування колекцій Лубенського краєзнавчого музею. – С. 20.

2019

112. **Вергунов В. А.** Життєві та творчі обрії фундатора Лубенської дослідної станції лікарських рослин П. І. Гавсевича. Лубни, 2019. 227 с.

Про роль А. Є. Зайкевича в розвитку лікарського рослинництва на Лубенщині. – С. 5, 37, 49–59.

113. **Дяченко Т.** Вростаючи корінням в землю. Лубенщина. 2019. 25 жовтня. С. 2.

Про засідання круглого столу пам'яті А. Є. Зайкевича, проведене 17 жовтня 2019 р. в Лубенському краєзнавчому музеї імені Гната Стеллецького.

114. **Карпенко О.** Корифей агрономічної науки. Лубенщина. 2019. 5 квітня [почат.]. С. 9; 12 квітня [закінч.]. С. 9.

Про зв'язки А. Є. Зайкевича з Лубенщиною.

115. **Кіріченко І.** Чого славна Солониця стала? : Історико-краєзнавчий нарис. Лубни : Інтер-парк, 2019. 60 с.

Про родину А. Є. Зайкевича та його життя на Лубенщині. – С. 30–38.

116. Неїжмак В. ...корифей аграрної науки повернувся до рідного села. *Голос України*. 2019. 18 жовтня. С. 5.

Про відкриття 14 жовтня 2019 р. меморіальної дошки А. Є. Зайкевичу в с. Солониця Лубенського району.

117. Самородов В., Супруненко О. Універсальний талант Анастасія Зайкевича і його достойне увічнення. *Полтавський краєзнавчий музей. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток : зб. наук. статей. Вип. XIV. Полтава, 2019. С. 560–563.*

Про зв'язок А. Є. Зайкевича з Полтавщиною та відкриття 26 вересня 2018 р. в Опішні меморіальної дошки вченому.

2020

118. Белько О. Земські студії гончарного промислу (кінець XIX – початок XX століття). *Українська Керамологія : нац. наук. щорічн. за рік 2009 : Ринок ужиткової й художньої кераміки в Україні. Опішне : Укр. Народознавство, 2020. Кн. V. Т. 2. С. 286–294.*

Про дослідження А. Є. Зайкевичем осередків гончарства на Полтавщині. – С. 287, 288.

119. Ротач П. П., Ротач О. П. Зайкевич Анастасій Єгорович. *Полтавщина літературна : енциклопедичний бібліографічний словник. У 3-х кн. Кн. 2 : З – О. Полтава : Диво-світ, 2020. С. 17.*

120. Самородов В. Лубенський вінок пошани Анастасію Зайкевичу. *Полтавський краєзнавчий музей. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток : зб. наук. статей. Вип. XI. Харків : ТОВ «Майдан», 2020. С. 618–620 : фото вкл. XIX.*

2022

121. Антонець М. О., Антонець О. А., Дяченко Т. П. Духовна і соціальна спадщина Анастасія Зайкевича. *Акту-*

альні напрямки та інновації у вирішенні проблем галузі рослинництва : Мат-ли XII наук.-практ. інтернет-конф., присвяч. 180-річчю з дня народження професора Анастасія Єгорович Зайкевича (5 травня 2022 р.). Полтава, 2022. С. 16–19.

122. **Вергунов В. А.** Професор А. Є. Зайкевич – один із фундаторів вітчизняної сільськогосподарської справи, відомий учений-аграрій, фізіолог рослин. Вісник аграрної науки. 2022. № 4. С. 79–86

Про внесок А. Є. Зайкевича в розвиток науки, культури та освіти Полтавщини. – С. 80, 81, 83, 84.

123. **Гангур В. В., Маренич М. М.** Життєвий шлях та професійні здобутки Анастасія Єгорович Зайкевича. Актуальні напрямки та інновації у вирішенні проблем галузі рослинництва : Мат-ли XII наук.-практ. інтернет-конф., присвяченої 180-річчю з дня народження професора Анастасія Єгорович Зайкевича (5 травня 2022 р.). Полтава, 2022. С. 7–9.

Про зв'язок А. Є. Зайкевича з Полтавщиною. – С. 7, 8.

124. **Ємець О.** Нерозгадані стежки. Таємниці роду Зайкевичів. Лубенщина. 2022. 1 липня. С. 8.

Про родовід А. Є. Зайкевича, його брата М. Є. Зайкевича, їхніх дітей та онуків.

125. **Куценко Н., Куценко О.** Історичні аспекти вирощування м'яти перцевої в Україні започатковані А. Є. Зайкевичем. Історія освіти, науки і техніки в Україні: Мат-ли XVII Всеукр. конф. молодих учених та спеціалістів, присвяченої 180-й річниці від дня народження Анастасія Єгоровича Зайкевича (1842–1931). м. Київ, 19–20 травня 2022 р. Київ, 2022. С. 82–86.

126. **Рогожа М.** Анастасій Єгорович Зайкевич (1842–1931) : окремі віхи біографії. Історія освіти, науки і техніки в Україні : Мат-ли XVII Всеукр. конф. молодих учених та спеціалістів, присвяченої 180-й річниці від дня народження Анастасія Єгоровича Зайкевича (1842–1931). м. Київ, 19–20 травня 2022 р. Київ, 2022. С. 121–125.

Про зв'язки А. Є. Зайкевича з Лубенщиною.

127. **Самородов В.** Україна вшановує видатного полтавця. Вечірня Полтава. 2022. 1 червня. С. 5.

Про наукові конференції, присвячені 180-літньому ювілею А. Є. Зайкевича, та участь у них полтавських науковців.

128. **Самородов В., Поспелов С.** Анастасій Зайкевич (1842–1931) та генеза його лубенського життя. Історія освіти, науки і техніки в Україні : Мат-ли XVII Всеукр. конф. молодих учених та спеціалістів, присвяченої 180-й річниці від дня народження Анастасія Єгоровича Зайкевича (1842–1931). м. Київ, 19–20 травня 2022 р. Київ, 2022. С. 128–131.

129. **Самородов В. М., Поспелов С. В.** Полтавська складова творчої спадщини А. Є. Зайкевича (1842–1931). Актуальні напрямки та інновації у вирішенні проблем галузі рослинництва : Мат-ли XII наук.-практ. інтернет-конф., присвяченої 180-річчю з дня народження професора Анастасія Єгоровича Зайкевича (5 травня 2022 р.). Полтава, 2022. С. 9–15.

130. **Самородов В. М., Поспелов С. В.** Професор Анастасій Зайкевич (1842–1931): полтавський портрет на тлі часу. Вісник ПДАУ. 2022. № 2. С. 142–148.

131. **Соловей Г.** Професор А. Є. Зайкевич (1842–1931) та розвиток дослідної справи в Україні. Історія освіти, науки і техніки в Україні : Мат-ли XVII Всеукр. конф. молодих учених та спеціалістів, присвяченої 180-й річниці від дня народження Анастасія Єгоровича Зайкевича (1842–1931). м. Київ, 19–20 травня 2022 р. Київ, 2022. С. 137–139.

Про дослідну роботу А. Є. Зайкевича на Лубенщині. – С. 139.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

- Антонець М. О. – 69
Антонець О. А. – 69
Арондар Я. В. – 64
Астряб А. Г. – 53
Бабич А. М. – 57
Белько О. – 69
Богарада А. П. – 57, 60
Бучма А. М. – 12
Ванцак Б. С. – 17, 59
Василенко В. І. – 24
Велецкий С. – 50
Вергунов В. А. – 5, 7, 61, 63, 65, 66, 67, 68, 70
Вернер К. А. – 28, 44
Власюк І. – 56
Вовк Ф. К. – 23
Гавсевич П. І. – 20, 62, 68
Галян Г. – 6
Гангур В. В. – 70
Ганько П. П. – 28, 29, 30
Горбань А. Т. – 60
Горденко С. І. – 61
Гриб М. І. (*Гриб Н. И.*) – 58
Гриценко Н. Ф. – 65, 66
Діденко О. М. – 63
Дьяков В. М. – 29, 30, 54
Дяченко Т. П. – 6, 68, 69
Ємець О. Ю. – 70
Жебуньов Л. – 22
Жуков Г. – 52
Журавель Г. В. – 9, 18, 59
Забаринский П. – 50
Заборинський А. І. – 28, 45, 46
Забудська Л. Ф. – 63
Зайкевич А. Г. – 8, 9
Зайкевич А. М. – 9, 10
Зайкевич Г. Р. – 8, 9
Зайкевич Є. Г. – 8, 9
Зайкевич Є. Є. – 8, 9
Зайкевич Є. М. – 9, 10, 11
Зайкевич Є. П. – 9
Зайкевич К. М. – 9, 10
Зайкевич М. Є. – 8, 9, 10
Зайкевич М. М. – 9, 10
Зайкевич Н. І. – 9, 10
Зайкевич Н. М. – 9
Зайкевич О. Є. – 8, 11, 12, 53, 54
Зайкевич О. М. – 9
Зайкевич П. – 8, 9
Зайкевич Р. А. – 9, 12, 13, 14, 19, 42, 53, 54, 61
Зайкевич Р. П. – 8, 9
Зайкевич Ю. Р. – 9
Іванов С. З. – 56
Івашин Д. С. – 57
Іванов В. Б. – 60
Іванов І. А. – 64
Іллічевський О. О. – 28, 51, 55
Ільмінський – 18
Ісаєва С. – 60
Капельгородський П. – 12
Карпенко О. – 68
Квітка Д. К. – 26, 28, 42, 47, 49
Квітка К. – 11
Кигим С. Л. – 6, 66
Кіріченко І. – 68
Клименко О. – 59
Козюра В. М. – 17, 59, 60, 61, 63
Козюра І. – 60, 61, 63
Коломієць Н. Д. – 63

- Кононенко М. – 12, 57
Кочубей В. С. – 64
Кочубей Л. В. – 29
Кривуненко В. П. – 60
Кулатова І. М. – 68
Куліш П. – 36
Кунець В. В. – 64
Кутинський М. – 59
Куценко Н. – 70
Куценко О. – 70
Липшиц С. Ю. – 56
Лисенко М. – 11
Ляшенко М. К. – 12, 13
Малиновська М. – 4
Маренич М. М. – 70
Милорадович В. П. – 11, 44
Мірошніченко В. – 35
Моренець – 13
Нейжмак В. – 69
Одреховський В. – 35
Олеховський М. А. – 48
Олійник – 18
Опара М. – 67, 68
Опара Н. М. – 65, 66
Охріменко П. – 57, 59
Павловський І. Ф. – 52, 63
Петрово-Соловово С. М. – 15
Поспелов С. В. (*Поспелов С. В.*) – 62, 66, 71
Пошивайло О. – 43, 58, 62
Пчілка О. – 51
Рабінович В. М. – 19, 33, 55, 57, 60
Рабінович С. В. – 60
Рогожа М. – 70
Роздешевський Б. М. – 31
Ротач О. П. – 69
Ротач П. П. – 17, 56, 61, 64, 69
Рябченко Л. – 15
Сазанов В. І. – 43
Самородов В. М. (*Самородов В. Н.*) – 58, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 71
Сахно М. Г. – 12
Сірик Ю. – 63
Сивиртока М. М. – 16, 17
Скирда О. – 6, 15
Соловей Г. – 71
Сосновський М. – 50
Стеллецький Г. Я. – 11, 68
Супруненко О. Б. – 68, 69
Тарасов В. – 6
Твердохліб О. – 22
Тимофеев С. О. – 18
Тихомиров В. А. – 48
Третьяков С. Ф. – 51, 54
Трусан О. – 7
Устимович П. А. – 23, 46
Ханко В. – 61
Чарий – 18
Черепакін Б. П. – 30, 31, 47, 55, 60
Черноколова К. О. – 65, 66
Чикаленко Є. – 7
Чуйко В. К. – 58
Шевченко Т. – 11
Шелудько Л. – 62
Шемет В. – 12
Шліхтер О. Г. – 17, 18, 59
Щербатова О. М. – 15
Щербатова С. М. – 15
Янко М. – 57
Яновська Л. – 12

ЗМІСТ

А. Є. Зайкевич – Полтавщини преславний син всеукраїнського виміру	4
Полтавськими слідами професора А. Є. Зайкевича (1842–1931)	7
Післямова	36
Література	38
Праці А. Є. Зайкевича, пов'язані з Полтавщиною	41
Література про зв'язки А. Є. Зайкевича з Полтавщиною	44
Іменний покажчик	72

Наукове видання

САМОРОДОВ Віктор Миколайович
ПОСПЄЛОВ Сергій Вікторович

А. Є. ЗАЙКЕВИЧ **І ПОЛТАВЩИНА:**

ФАКТИ, ДОКУМЕНТИ, БІБЛІОГРАФІЯ

Науковий редактор В. М. Самородов
Художньо-технічний редактор Г. П. Грибан
Коректор Л. М. Калашник
Обкладинка Є. Г. Прокопенка
Комп'ютерна верстка Є. Г. Прокопенка

Підписано до друку 7.09.22. Формат 60х84/16.
Папір офсетний. Гарнітура SchoolBookC.
Ум. друк. арк. 4,4. Ум. фарб.-відб. 4,9.
Обл.-вид. арк. 4,8. Тираж 70 пр. Вид. № 9.

Мова українська, російська

На обкладинці фото А. Є. Зайкевича

Видавець та виготівник: ПП «Дивосвіт».
36039, Полтава, вул. Раїси Кириченко, 36.
E-mail: divosvit2007@ukr.net

Свідцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 866 від 22.03.02.

РАДИМО ПРОЧИТАТИ ІСТОРИКО-БІБЛІОГРАФІЧНУ СЕРІЮ

**«Постаті аграрної та біологічної науки Полтавщини:
факти, документи, бібліографія»,
засновану доцентом Полтавського державного
аграрного університету В. М. Самородовим у 2005 р.**

Академік М. І. Вавилов і Полтавщина: факти, документи, бібліографія / уклад. : В. М. Самородов, О. В. Халимон; наук. ред. В. А. Вергунов. Полтава: Верстка, 2005. 180 с. (Кн. 1).

В. В. Докучаєв і Полтавщина: факти, документи, бібліографія / уклад. : В. М. Самородов, С. Л. Кигим; наук. ред. К. М. Ситник. Полтава: Верстка, 2007. 184 с. (Кн. 2).

«Велика єдність праці і культури»: штрихи до портрета сортови-пробувальника і селекціонера Петра Шеренгового / уклад. : В. М. Самородов, Т. О. Дениско, Л. П. Каневська; наук. ред. В. М. Самородов. Полтава : Верстка, 2006. 72 с. (Кн. 3).

Серед квітів і трав: штрихи до портрета ботаніка та природоохоронця Олени Байрак / уклад. : В. М. Самородов, Г. А. Козельська; наук. ред. В. М. Самородов. Полтава: Верстка, 2007. 84 с. (Кн. 4).

В. І. Вернадський і Полтавщина: факти, документи, бібліографія / уклад.: Самородов В. М., Кигим С. Л.; наук. ред. К. М. Ситник. – Полтава: Полтавський літератор, 2008. – 260 с. (Кн. 5).

Серця золотий запас: штрихи до портрета вченого, організатора аграрної науки Федора Почерняєва / уклад. : В. М. Нагаєвич, В. М. Самородов; наук. ред. В. П. Рибалко. Полтава: РВВ ПДАА, 2009. 104 с. (Кн. 6).

Природознавець Микола Гавриленко: епоха та пам'ять / уклад. : В. М. Самородов, С. Л. Кигим; наук. ред. М. В. Гриньова. Полтава : РВВ ПДАА, 2009. 203 с. (Кн. 7).

«Бентежний талант хлібороба»: штрихи до портрета агроєколога Семена Антонця / уклад. : В. М. Самородов, С. В. Поспелов; наук. ред. В. М. Самородов. Полтава : Дивосвіт, 2010. 236 с. (Кн. 8).

В. І. Сазанов: портрет розбудовника сільськогосподарської дослідної справи та громадянина / уклад. : В. А. Вергунов, В. М. Самородов; наук. ред. В. А. Вергунов. Полтава : РВВ ПДАА, 2011. 174 с. (Кн. 9).

Апостол раціонального рільництва С. Ф. Третьяков / уклад. : В. А. Вергунов, В. М. Самородов, Н. М. Опара; наук. ред. В. А. Вергунов. Полтава : РВВ ПДАА, 2011. 174 с. (Кн. 10).

Постаті природознавства та музейництва Полтавщини (XIX–XX ст.) / уклад : В. М. Самородов, С. Л. Кигим; за наук. ред. В. М. Самородова. Полтава : Дивосвіт, 2016. 144 с. (Кн. 11).

Аграрний просвітник О. О. Іллічевський (1865–1941) / уклад : В. М. Самородов, О. В. Халимон; за наук. ред. В. М. Самородова. Полтава : Дивосвіт, 2020. 98 с. (Кн. 12).

Звитяжець наукового свинарства О. П. Бондаренко (1884–1937) / уклад : В. М. Нагаєвич, В. М. Самородов, М. П. Сокирко, А. М. Шостя; за наук. ред. В. М. Самородова. Полтава : Дивосвіт, 2021. 100 с. (Кн. 13).

Сергій Іллічевський (1895–1959?): життя в ім'я ботаніки / уклад. : В. М. Самородов, О. В. Халимон; наук. ред. В. М. Самородов. Полтава : Дивосвіт, 2021. 256 с. (Кн 14).